

DE VROUWELIJKE RELIGIEUZE ROEPINGEN IN HET BISDOM BRUGGE 1802-1914. EVOLUTIE EN HERKOMST*

ANNE JACOBUS

INLEIDING

Als deel van het historisch-godsdienstsociologisch onderzoek geniet de studie van de vrouwelijke religieuzen slechts een matige belangstelling. De niet te ontkennen rol van de religieuzen, o.a. in het sociaal dienstbetoon en in het onderwijs blijkt niet de nodige interesse op te wekken bij de historici, een probleem dat overigens wordt aangeraakt door TIHON¹.

Frankrijk probeert sinds een tiental jaren de leemte die aldus ontstaan was, zoveel mogelijk te vullen. Historici als CHOLVY (1969), LANGLOIS (1974), SEGUY en WAGRET leveren hierbij een niet geringe bijdrage door de algemene problematiek, die zich stelt bij de bestudering van de vrouwelijke

* Dit artikel is gebaseerd op de resultaten van onze licentiaatsverhandeling voorgedragen in 1977 aan het Seminarie voor Nieuwste Geschiedenis van de Rijksuniversiteit te Gent (Promotor : Dr. R. Van Eenoo).

1. A. TIHON, *Les religieuses en Belgique du XVIIIème au XXème siècle. Approche statistique*, in *Revue Belge d'histoire contemporaine*, VII, 1976, 1-2, pp. 1-2.

religieuzen, in een historisch kader nader te belichten². MOLETTE beperkt zich tot de bronnen die bij een dergelijk onderzoek kunnen gebruikt worden³. De werken van FAUGERAS, CHAUNU en CHOLVY (1973) zijn beperkt in die zin, dat ze louter op regionaal vlak opheldering brengen⁴.

De Nederlandse bijdrage komt van ALKEMADE met haar studie over negentien religieuze congregaties in de eerste helft van de 19de eeuw⁵.

De artikelen van DE VILLERMONT en THIHON zijn, voor wat de Belgische toestand betreft, vrijwel de enige publicaties. Het gaat hier louter om werken van hoofdzakelijk methodologische aard⁶. Het bisdom Doornik wordt bestudeerd door MATTEZ, terwijl voor het bisdom Gent J. ART in zijn doctorale proefschrift ook de vrouwelijke religieuzen behandelt⁷. Wat de

2. G. CHOLVY, *Sociologie religieuse et histoire. Des enquêtes sociologiques aux essais de sociologie religieuse*, in *Revue de l'histoire de l'église de France*, LV, 1969, pp. 5-28 ; G. LANGLOIS, *Les effectifs des congrégations féminines au XIXe siècle. De l'enquête statistique à l'histoire quantitative*, in *Revue d'histoire de l'Église de France*, LV, 1974, pp. 39-64 ; J. SEGUY, *Les sociétés imaginées. Monachisme et utopie*, in *Annales*, 1971, nr. 2 ; C. LANGLOIS & P. WAGRET, *Structures religieuses et célibat féminin au XIXe siècle. (Collection du Centre d'histoire du catholicisme de l'Université de Lyon, 7)*, Lyon, 1972.

3. C. MOLETTE, *Guide des sources de l'histoire des congrégations féminines françaises de vie active*, Paris, 1975.

4. M. FAUGERAS, *Les vocations religieuses de femmes dans le diocèse de Nantes au XIXe siècle, 1802-1914*, in *Enquêtes et Documents*, I, 1971, pp. 239-281 ; P. CHAUNU, *Une histoire religieuse sérielle. A propos du diocèse de la Rochelle (1648-1724) et sur quelques exemples normands*, in *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, XII, 1965 ; G. CHOLVY, *Réligion et société au XIXe siècle : le diocèse de MontPELLIER*, Lille, III, 1973.

5. A.J.M. ALKEMADE, *Vrouwen XIX. Geschiedenis van negentien religieuze congregaties, 1800-1850*, 's Hertogenbosch, 1966, 301 p. ; J.M. MAYEUR, *L'histoire religieuse de la France, 19ième-20ième siècle. Problèmes et méthodes*, Paris, 1975, p. 17.

6. V. DE VILLERMONT, *Notes sur les archives des congrégations et ordres religieux féminins installés en Belgique pendant la période contemporaine*, in *Colloquium «Bronnen voor de religieuze geschiedenis van België. Hedendaagse Tijd» (ICGH, 54)*, Leuven-Parijs, pp. 124-128 ; A. THIHON, *art. cit.*

7. M.T. MATTEZ, *Les religieuses du diocèse de Tournai. Etude sociologique de leur provenance*, in *Bulletin de l'Institut de recherches économiques et so-*

monografieën betreft, wijken de werken van DE MEULEMEESTER en VERSCHUERE niettegenstaande hun niet zo recente datum, enigszins af van de klassieke monografieën die meestal slechts een literaire weergave zijn van de kloosterkroniek⁸. Van recentere datum zijn de werken van VANDE CASTEELE, BARBAIX, TSERSTEVENS en GELDHOF⁹.

We slaagden erin aan de hand van dossiers van 7.000 religieuzen de roepingscurve vast te leggen. Van elk van hen wisten we de geografische herkomst te achterhalen en in statistiek en grafiek te noteren. We hadden minder succes met ons aanvullend onderzoek naar de sociale afkomst en de leeftijd van intrede. Die gegevens waren niet voor alle religieuzen bekend.

ciales, XXII, 1956, pp. 649-698 ; J. ART, *Kerkelijke Structuren en Pastoraal in het bisdom Gent 1830-1914*, (Standen en Landen), Heule, 1977.

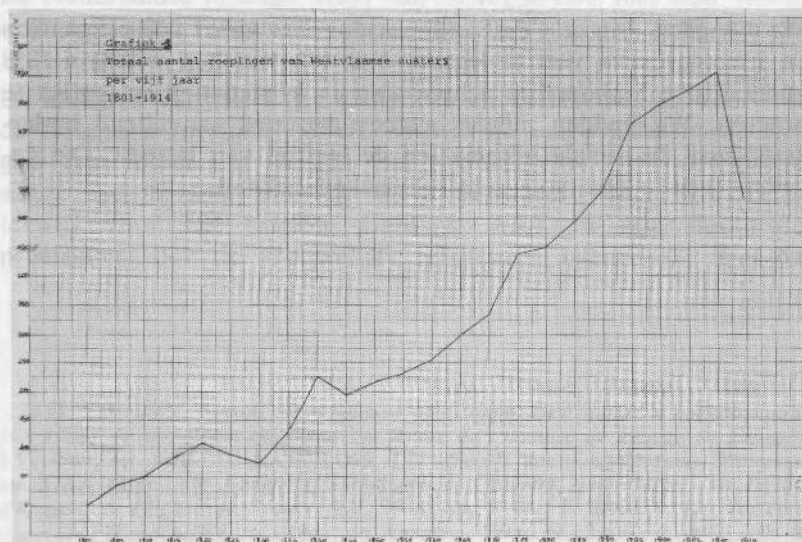
— 8. M. DE MEULEMEESTER, *De Congregatie van de Zusters van Vincentius te Delftinge*, Leuven, 1952 ; A. VERSCHUERE, *De Zusters van 't Geloove*, Tielt, 1941, 158 p. ; IDEM, *De Zusters van O.L.V. van VII Weeën van Ruiselede (1688-1946)*, Tielt, 1946, 94 p. ; IDEM, *De Zusters van Maria van Pittem. Een eeuw congregatieleven*, Tielt, 1948, 110 p.

— 9. D. VANDE CASTEELE, *Socio-religieus onderzoek over de congregatie van 't Geloof te Tielt vanaf haar stichting als congregatie (1840) tot op 1 januari 1962*, Tielt, 1962, 68 p., (onuitgegeven verhandeling, K.U.L.) ; A. BARBAIX, *Zeven eeuwen Ten Bunderen. Geschiedenis van het klooster Onze-Lieve-Vrouw ten Bunderen. Moorslede, 1269-1971*, Brugge, 1972, 768 p. ; P. 'T SERSTEVENS, *Le recrutement et l'origine sociale des Sœurs de Notre Dame et des Sœurs de Sainte Marie au XIXe siècle*, Leuven, 1972, 234 p. (onuitgegeven verhandeling) ; J. GELDHOF, *Pelgrims, dulle lieden en vondelingen te Brugge, 1275-1975. Zeven eeuwen geschiedenis van het Sint-Juliaansgasthuis en van de psychiatrische kliniek O.L. Vrouw te Brugge Sint-Michiels*, Brugge, 1975, 355 p.

A. De roepingen

§ 1. DE CURVEN

Curve van de Westvlaamse roepingen (grafiek nr. 1 en tabel nr. 1)¹⁰.

Tussen 1801 en 1830 worden slechts een gering aantal intreden genoteerd. Even is er een verbetering rond 1820 maar die blijkt van korte duur te zijn.

Tussen 1830 en 1840 neemt het aantal roepingen aanzienlijk toe. Deze periode wordt echter gevolgd door een korte maar sterke teruggang tot 1845.

Vanaf 1845 en tot 1910 valt geen enkele daling van de curve meer waar te nemen. Wel is er een afwisseling tussen perioden

10. Om het aantal Westvlaamse roepingen te kennen, d.w.z. Westvlaamse zusters verspreid over gans België en het buitenland, hebben we kunnen rekenen op de medewerking van ruim 190 congregaties.

Tabellen en grafieken : zie bijlage.

Tabel 1

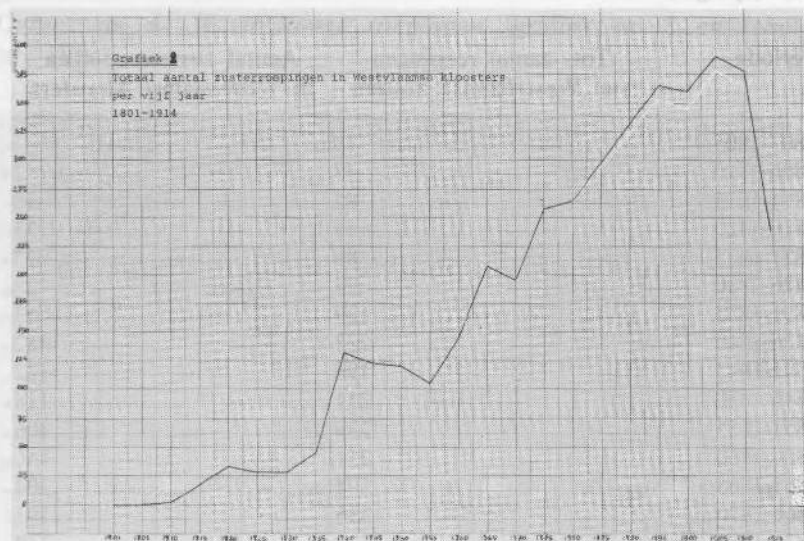
De roepingen

Periode	Tot. aantal roepingen van Westvlaamse zusters	Aantal zusterroepingen in Westvlaamse kloosters
1801-1805	29	—
1806-1810	47	2
1811-1815	82	18
1816-1820	110	33
1821-1825	89	27
1826-1830	74	28
1831-1835	129	43
1836-1840	225	132
1841-1845	194	122
1846-1850	211	118
1851-1855	229	106
1856-1860	251	146
1861-1865	304	204
1866-1870	336	193
1871-1875	439	259
1876-1880	452	265
1881-1885	494	295
1886-1890	551	327
1891-1895	667	365
1896-1900	697	361
1901-1905	723	389
1906-1910	752	376
1911-1914	545	237
	7.630	4.046

van snelle toename van het aantal religieuzen en perioden waar relatief weinig intreden te noteren vallen. Zo zal tussen 1845 en 1860 en tussen 1895 en 1910 een zwakkere stijging van de curve worden waargenomen, evenals in de jaren 1865-1870 en 1875-1880.

Daarentegen zullen de perioden 1860-1865, 1870-1875 en 1880-1895 opvallen wegens het grote aantal intreden. Valt nog op te merken dat vanaf 1910 de curve snel daalt.

Curve van de roepingen in de Westvlaamse kloosters (grafiek nr. 2 en tabel nr. 1)¹¹.

De zwakke stijging tussen 1801 en 1830 wordt gevolgd door een spectaculaire toename van het aantal religieuzen in de periode 1830-1840. Daarna volgt een daling tot 1855 en van dan af een snelle stijging tot 1895, slechts onderbroken door een korte teruggang voor de jaren 1865-1870 en door een zwakkere stijging in de periode 1875-1880.

Na 1895 volgt een korte daling in het aantal intreden tot de eeuwwisseling. In de volgende vijf jaren bereikt de curve zijn hoogste piek, maar eenmaal 1905 voorbij begint de daling.

Wanneer we nu overgaan tot een vergelijking van beide curven stellen we vast dat ze beide gedurende de volledige periode 1801-1914 een grote toename van het aantal intreden kennen en bijna een identiek verloop hebben. Alleen verschillen ze hierin dat

11. Deze grafiek werd gebaseerd op de intredeboeken van 40 kloosters die in de periode 1801-1914 in West-Vlaanderen werden gesticht.

vanaf 1845 een vermindering van de roepingen nog steeds gevolgd wordt door een daling van curve B (Westvlaamse kloosters) terwijl curve A (de Westvlaamse roepingen) een voortgaande, maar zwakkere stijging vertoont. Blijkbaar is curve A minder onderhevig aan kortstondige stoornissen in het roepingsritme dan curve B.

Zo zal tussen 1850 en 1855, tussen 1865 en 1870 en tussen 1895 en 1900, wegens een daling van het aantal roepingen in de Westvlaamse kloosters, de curve B gevoelig dalen, terwijl curve A een voortgaande maar weliswaar zwakkere stijging vertoont, d.w.z. de roepingen van de Westvlaamse zusters nemen nog altijd toe, maar de jaarlijkse aangroei vermindert.

De spectaculaire teruggang van de roepingen na 1910 veroorzaakt een fikse daling van curve A. Dit verschijnsel had zich in de Westvlaamse kloosters reeds vijf jaar vroeger voorgedaan.

§ 2. VERGELIJKINGSMATERIAAL

In hoeverre beantwoordt de curve van de Westvlaamse roepingen aan een algemeen geldend patroon ?

Vergeleken met de intredecure van de Oostvlaamse zusters kent deze der Westvlaamse zusterroepingen een bijna parallele evolutie¹³. Wel is er een zeker tijdsverschil waar te nemen in de afwisseling van de perioden met veel en minder roepingen.

Zo kent West-Vlaanderen een relatieve daling in het aantal roepingen gedurende de periode 1840-1860, terwijl dezelfde teruggang ook waar te nemen is bij de Oostvlamingen, maar slechts vijf jaar later. Daarbij komt dat deze daling in het roepingscijfer minder groot en van kortere duur blijkt te zijn in Oost-Vlaanderen.

13. J. ART, *Determinanten van kerkelijkheid. Relaties tussen de structurele uitbouw van de Kerk, haar aangang, en de sociaal-economische evolutie (bisdom Gent 1830-1914)*, Gent, 1975, p. 8 en grafiek IX. We gebruikten de onuitgegeven versie van dit doctoraat. Het zal binnenkort verschijnen gedeeltelijk in de reeks *Standen en Landen*, en gedeeltelijk in de *Verhandelingen van de Maatschappij voor Oudheidkunde en Geschiedenis te Gent*, en de *Analecta Vaticano-Belgica*.

We houden er aan hier onze oprechte dank te betuigen aan Dr. J. ART op wiens deskundige hulp we nooit tevergeefs beroep deden.

De achteruitgang van het aantal roepingen in Oost-Vlaanderen tijdens de periode 1880-1885 schijnt zich in West-Vlaanderen minder te doen voelen. Daarentegen werden in de periode 1865-1870, minder roepingen genoteerd in West-Vlaanderen, terwijl voor Oost-Vlaanderen de curve tijdens dezelfde periode geen zwakkere stijging vertoont.

Zowel in Oost- als in West-Vlaanderen zullen de roepingen aanzienlijk afnemen vanaf 1910.

FAUGERAS, die het diocees Nantes bestudeert in de periode 1802-1914, geeft eveneens de roepingscurve van de zusters¹⁴.

Deze verschilt echter merkbaar met de curve van de West-vlaamse roepingen. De periode 1802-1851 kent een zwakke maar continue stijging, met alleen een lichte daling te wijten aan de revolutie van 1830. De periode 1835-1840, die zowel in West- als in Oost-Vlaanderen een enorme stijging van het aantal roepingen blijkt te kennen, wordt in het diocees Nantes niet als meldenswaardig beschouwd. Tussen de jaren 1852 en 1876 zullen in Frankrijk slechts de oorlogsjaren 1870-1871 de voortdurende stijging onderbreken. Alhoewel in de jaren 1865-1870 ook de curve van het bisdom Brugge minder snel stijgt, lijkt het ons weinig waarschijnlijk dat ook hier de gevolgen van de oorlog zich deden gelden. Na 1876 volgen voor het diocees Nantes tien jaren van zwakke intredecijfers, volgens FAUGERAS veroorzaakt door de anti-clericale wetgeving in Frankrijk. Daarna is, na een korte roepingsrijke periode in 1892, opnieuw een daling waar te nemen. De curve bereikt de hoogste piek in de jaren 1897-1901. Dit betekent tien jaar vroeger dan in West-Vlaanderen. Vanaf 1902 begint de daling die ook in het bisdom Brugge werd waargenomen (1910).

A. TIHON geeft de evolutie weer van de vrouwelijke religieuzen in België tussen 1808 en 1973¹⁵. De curve blijkt min of meer overeen te komen met de curve van de roepingen uit West-Vlaanderen. Alleen schijnt ze minder onderhevig te zijn aan tijdelijke schommelingen.

14. M. FAUGERAS, *art. cit.*, pp. 239-281 en 257-258.

15. A. TIHON, *art. cit.*, p. 33.

De roepingscurve van de seculiere geestelijkheid in het bisdom Brugge, periode 1835-1914, vertoont tot 1840 geen opvallende verschillen met de curve van de kloosterzusters¹⁶. Gedurende de tien volgende jaren doet zich een daling voor die echter bij de zusters minder uitgesproken blijkt te zijn. Na 1850 normaliseert zich de toestand geleidelijk, om in 1875 een eerste hoogtepunt te bereiken. Bij de vrouwelijke religieuzen worden na 1850 twee perioden genoteerd waarin de curve slechts een zwakke stijging vertoont, nl. de jaren vijftig en 1865-1870. Deze «dieptepunten» schijnen niet voor te komen bij de seculiere geestelijkheid¹⁷. Vanaf 1885 laten de seculiere priesterroepingen een gevoelige teruggang zien, die pas in 1900 volledig hersteld blijkt te zijn. De plotse daling bij de zusterroepingen vanaf 1910 manifesteerde zich bij de priesterroepingen reeds na 1900.

§ 3. MOGELIJKE VERKLARINGEN

De zichtbare schommelingen die in de roepingscurve voorkomen hebben we gepoogd te verklaren aan de hand van factoren, met als eerste het onderwijs.

Samen met de uitbouw van het onderwijsnet zien we in de periode 1835-1845 de roepingscurve de hoogte ingaan. Een klooster-school op het dorp opende voor jonge meisjes immers nieuwe perspectieven.

J. ART heeft in dat verband aangetoond hoe de aanwezigheid van een klooster een belangrijke rol speelde voor de recrutering¹⁸. Bovendien werden door de verspreiding en de uitbreiding van het vrij onderwijs de kinderen meer dan ooit in contact gebracht met de godsdienst en het leven van de religieuzen, zodat misschien het stijgende aantal roepingen vanaf de periode 1860-1865 erdoor kan verklaard worden¹⁹.

16. L. BILLIOUW, *De seculiere roepingen in het bisdom Brugge (1835-1914). Sociologische analyse van het arrondissement Roeselare (1833-1863)*, Leuven, 1964, p. 4-5. (onuitgegeven verhandeling).

17. J. ART, *op. cit.*, p. 9 beschrijft eveneens de daling van 1855 als typisch vrouwelijk.

18. J. ART, *op. cit.*, p. 14.

19. Een kind dat vanaf 1840-1850 naar school ging, bereikte in de periode 1860-1865 de leeftijd waarop normaal werd ingetreden.

In dezelfde zin lijkt het alsof het minder snel stijgen van de curve in de jaren vijftig te wijten is aan het volwassen worden van de meisjes die in de Hollandse Tijd en tijdens de machts-overdracht school liepen.

Rond de jaren tachtig merken we opnieuw een inzinking die wellicht te wijten is aan de schoolstrijd die toen in alle hevigheid losbarstte. De perikelen brachten een malaise teweeg die misschien enigszins verantwoordelijk kan worden gesteld voor die relatieve daling van het aantal roepingen. Twintig jaar later doet zich eveneens een teruggang voor die kan gezien worden als een laatste stuiptrekking van de gevolgen van de «slechte wet»²⁰.

Een tweede verklaringmogelijkheid is de politieke toestand. Zoals FAUGERAS de curve van de roepingen in het diocesis Nantes gedeeltelijk verklaart aan de hand van de politieke atmosfeer in Frankrijk, hebben wij eveneens gepoogd dergelijke factoren in overweging te nemen²¹.

Vanzelfsprekend is het kleine aantal roepingen gedurende de Franse en Hollandse overheersing hoofdzakelijk te wijten aan de strenge wetgeving die tijdens die periode van kracht was. Na de onafhankelijkheid van België werd de vrijheid van verenigen afgekondigd. Dit, samen met de ontplooiing van de Katholieke Kerk, zal de roepingscurve de hoogte injagen²².

Even nog beïnvloedt de politiek de curve in 1875-1880 met de schoolwetgeving (zie hierboven).

Sociaal-economische factoren zijn evenmin te verwaarlozen.

Volgens L. BILLIOUW vond de crisisperiode 1840-1850 in de seculiere priesterroepingen haar oorsprong in de ellendige economische toestand waarin Vlaanderen in de jaren veertig verzeild raakte. Deze crisis lag aan de basis van een groot aantal sterfgevallen, veroorzaakt door besmettelijke ziekten. De schrijver

20. Kinderen die tijdens de schoolstrijd opgevoed werden kunnen in die mate beïnvloed zijn door de anti-klerikale sfeer dat zij, eenmaal de ouderdom van intrede bereikt (1895-1900) weinig schijnen te voelen voor een religieus leven.

21. M. FAUGERAS, *art. cit.*, p. 257-258.

22. Bij het stijgende aantal roepingen dienen ook de kandidaat-religieuzen gevoegd die wachten alvorens in te treden tot na de onafhankelijkheid van België.

komt tot de bevinding dat voornamelijk in de dichtsbevolkte gebieden van West-Vlaanderen, die tevens de roepingsrijkste gebieden zijn, de dood het hardst heeft toegeslagen. Vandaar deze daling in het aantal roepingen²³.

Zowel in het bisdom Gent als in het bisdom Brugge daalt eveneens het aantal roepingen van de zusters.

Wellicht kan het hoog sterftecijfer hier een rol spelen, maar wat volgens ons relevanter lijkt, is dat in de jaren veertig de rol die de vrouw speelde in het produktieproces, zowel in West- als in Oost-Vlaanderen, het belangrijkste wordt²⁴. Blijkbaar bleef men niet zo maar weg uit de kloosters tijdens de crisis. Om ook dan een behoorlijk bestaan te hebben, moest de hele familie zich maximaal inzetten op de kleine landbouwbedrijven. De vrouw en de kinderen leverden bovendien een belangrijke bijdrage met het spinnen en het kantklossen. Men zal dus begrijpelijk zijn dochter in dergelijke crisissituatie niet graag aan het klooster afstaan.

Een laatste factor tenslotte is de invloed van het bisdom.

Wellicht zijn er ook van bisschoppelijke zijde pogingen geweest om het aantal roepingen te doen stijgen, maar de door ons geraadpleegde bronnen geven hier geen melding van.

§ 4. DE RELATIEVE CIJFERS (zie bijlage tabel nr. 2).

Met het bepalen van de relatieve cijfers hebben we gepoogd de werkelijke evolutie van het aantal roepingen na te gaan, los van de groei van de bevolking²⁵.

Gedurende de hele periode 1801-1914 zijn steeds maar minder mensen vereist voor één roeping. In 1831 waren 1411 mensen nodig alvorens één roeping kon worden genoteerd. Midden 19de eeuw volstonden 645 Westvlamingen om één zusterroeping weer te vinden. Rond de eeuwwisseling daalde het aantal mensen, vereist voor één roeping, tot 334. Het absolute aantal roepingen is

23. L. BILLIOUW, *op. cit.*, p. 5.

24. B. VERHAEGEN, *Contribution à l'histoire économique des Flandres*, Louvain-Paris, 1961, 2 vol., 382 p. 326 p., p. 327.

25. Hiervoor werd het aantal roepingen vergeleken met de totale bevolking van West-Vlaanderen in 1831, 1846, 1866, 1880, 1900, 1910, *Volkstellingen*, N.I.S., boekdeel I — bevolkingscijfers, 1963.

Tabel 2

Relatieve cijfers : zusterroepingen

Periode	Aantal inwoners	Procen- tuele evolutie v/d volkings- cijfers	Aantal intreden voor	Procen- tuele evolutie intreden	Aantal inwoners vereist één roeping
1831	608.226	100	431	100	1.411
1832-1846	643.004	106	548	127	1.173
1847-1866	642.217	106	995	231	645
1867-1880	691.764	114	1.227	285	564
1881-1900	805.236	132	2.409	559	334
1901-1914	874.135	143	2.020	469	432

hier meer dan vervijfvoudigd t.o.v. 1831. Begin 20ste eeuw zijn echter 432 Westvlamingen nodig alvorens één zusterroeping kan worden genoteerd. Het absolute aantal roepingen is hier met $\frac{1}{6}$ gedaald t.o.v. de vorige periode. Toch zijn er nog steeds vier maal meer roepingen dan in 1831, terwijl de bevolking nog niet met de helft is toegenomen.

De groei van het aantal vrouwelijke religieuzen is dus in verhouding met de bevolking positief.

Het bisdom Gent heeft duidelijk veel meer Oostvlamingen nodig, alvorens één zusterroeping weer te vinden²⁶. Ruim 3190 inwoners zijn vereist in 1840, in 1900 volstaan 1324 personen om één roeping te noteren. Dit betekent dat West-Vlaanderen bijna 1000 inwoners minder nodig heeft om in 1900 één zusterroeping te tellen.

Volgens A. TIHON telt inderdaad de provincie West-Vlaanderen het meest religieuzen in verhouding tot zijn bevolking. Als

26. J. ART, *op. cit.*, p. 9.

tweede in de rangschikking komt de provincie Oost-Vlaanderen²⁷.

§ 5. BESLUIT

Het is duidelijk dat gedurende de 19de eeuw de Westvlaamse roepingen geweldig zijn toegenomen. Hoewel zowel de politiek van de staat als van het bisdom, de sociaal-economische situatie en het onderwijs, de curve hebben beïnvloed, kunnen we toch waarnemen dat deze factoren slechts een geringe weerslag hebben gehad op de roepingscurve.

Ondanks zowel positieve als negatieve factoren, zal de curve min of meer blijven stijgen en hoogstens een storing in het groeiritme vertonen, met uitzondering voor de periode 1840-1845 en begin 20ste eeuw wanneer ze een echte daling vertoont.

B. Geografische herkomst

§ 1. VERHOUDING STAD/PLATTELAND

De vergelijking tussen het aantal zusterroepingen afkomstig van het platteland en het aantal stedelijke roepingen levert ons het volgende resultaat op : ruim 70% is afkomstig van het platteland en de rest, 27,83% uit een stedelijk milieu²⁸.

Het bisdom Brugge vertoonde in de 19de eeuw een sterk agrarisch karakter, telde geen werkelijke grote steden en kende geen industrie. Procentueel woonde 15,60% van de Westvlaamse bevolking in de vier grootste steden van de provincie, 11,15% woonde in een kleinstedelijk milieu en ruim 73% woonde op het platteland²⁹.

Het komt ons dus als heel normaal voor dat de meeste roepingen ook uit het platteland afkomstig waren. Doch indien we rekening

27. A. TIHON, *art. cit.*, p. 43.

28. Werden als stad beschouwd : Brugge, Kortrijk, Oostende, Roeselare met meer dan 20.000 inwoners. Vervolgens Torhout, Menen, Izegem, Ieper, Tielt, Poperinge, Mouscron, met meer dan 10.000 inwoners. B. VERHAEGEN, *op cit.*, p. 246-247.

29. Hiervoor werden de bevolkingscijfers van 1880 gebruikt, omdat einde 19de eeuw, begin 20ste eeuw de steden een geweldige expansie kenden. De cijfers van 1880 geven, ons inziens, een beter beeld van de 19de-eeuwse steden.

houden met de verdeling van de bevolking stad/platteland, betekent dit dat slechts 1% meer intreden uit het platteland afkomstig was dan uit de steden.

Bij de beschouwende zusterkloosters ligt het percentage roepingen uit het stedelijk milieu hoger dan bij de actieve kloosterorden. Ook bij de stedelijke congregatie van de H. Familie van Tielt, die zich oorspronkelijk in haar activiteiten louter tot de burgerij richtte, werden meer stedelijke roepingen genoteerd.

In het bisdom Gent werd precies hetzelfde fenomeen waargenomen: 65 à 70% van de zusterroepingen is afkomstig van het platteland en binnen de franstalige en contemplatieve congregaties werden het meest stedelijke roepingen geteld³⁰.

§ 2. BESPREKINGEN VAN DE KAARTEN (zie tabel 3).

Bij het uittekenen van de kaarten werd als geografische eenheid de gemeente genomen. In het intrederegister waaruit wij deze informatie putten, werd immers steeds de geboorteplaats aangeduid, slechts zelden werd daarbij de parochie vernoemd. De cijfers die wij hier gebruikten zijn relatieve cijfers, d.w.z. in verhouding tot de totale bevolking van de gemeente³¹.

Er werden zes kaarten opgesteld namelijk voor de perioden 1801-1831, 1832-1846, 1847-1866, 1867-1880, 1881-1900, 1901-1914³².

30. J. ART, *op. cit.*, p. 14.

31. Om het aantal roepingen uit de Westvlaamse gemeenten te kennen hebben we kunnen rekenen op de medewerking van 190 zustercongregaties in binnen- en buitenland.

32. Hiervoor werden de bevolkingscijfers gebruikt van de jaren 1831, 1866, 1880, 1900, 1910. *Volkstellingen*, N.I.S., *Volkstelling 31 december 1961*, Boekdeel I - Bevolkingscijfers, 1963.

Kaart 1 : periode 1801-1831

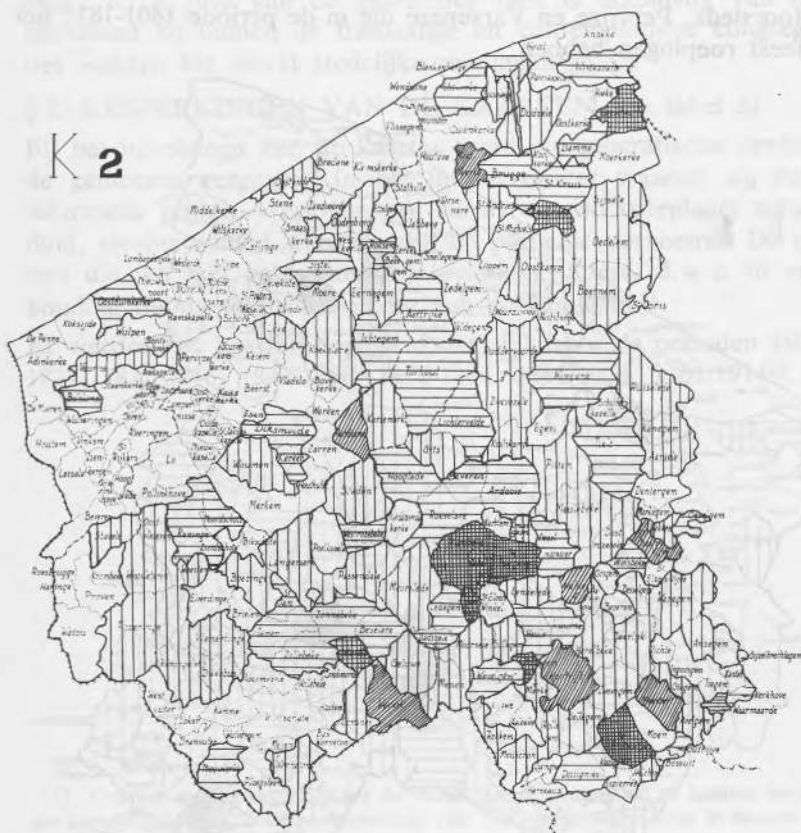
Deze kaart vertoont nog heel wat gebieden met weinig of geen roepingen. Zo kent de streek ten noorden en ten oosten van Brugge, het arrondissement Oostende, met uitzondering voor Oostende en Leffinge en het arrondissement Veurne, met uitzondering van de arrondissementshoofdplaats en haar randgemeenten, geen roepingen. Daarentegen vallen de arrondissementen Roeselare, Tielt en Kortrijk op door het groter aantal roepingen. In het algemeen tellen de steden hier meer roepingen dan het platteland. Uitzondering hiervoor zijn de gemeenten Sint-Denijs, Moorslede, Pervijze en Varsenare die in de periode 1801-1831 het meest roepingen hebben.

Kaart 1 ; Herkomst vrouwelijke religieuzen 1801-1831

Kaart 2 : periode 1832-1846

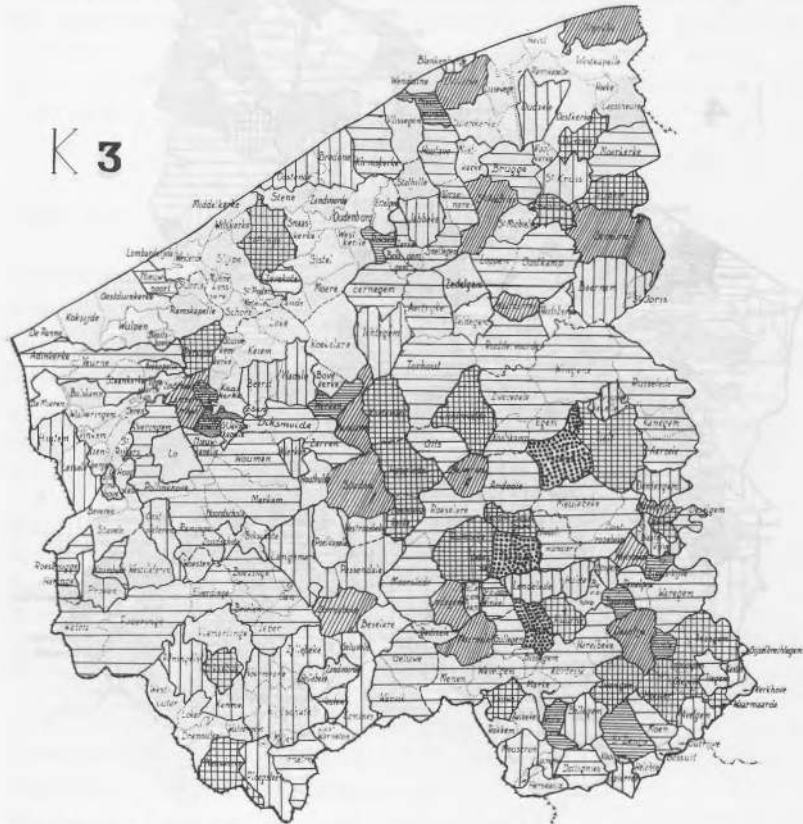
De tendens die reeds in de vorige periode tot uiting kwam wordt hier voortgezet. De arrondissementen Roeselare, Tielt en Kortrijk tellen opnieuw het meest roepingen. Het kleinste aantal roepingen wordt opnieuw genoteerd in de kuststreek en het arrondissement Veurne. Ook het grensgebied met Frankrijk, voornamelijk de grensgemeenten in het arrondissement Ieper, tellen weinig of geen roepingen.

Kaart 2 ; Herkomst vrouwelijke religieuzen 1832-1846

Kaart 3 : periode 1847-1866

Het bisdom Brugge kent nu bijna geen gemeenten meer waar absoluut geen roepingen voorkomen. Alleen de streek ten noorden van Brugge en sommige gemeenten van het arrondissement Oostende en Veurne blijven helemaal achter. Het platteland haalt stilaan de stad in, d.w.z. meer en meer tellen de plattelandsgemeenten het meeste roepingen. Opnieuw zijn het de kuststreek en de Franse grensgebieden die het minst zusterroepingen tellen. In het arrondissement Veurne komen nu ook gemeenten voor waar veel roepingen werden genoteerd als : Oostkerke, Oudekapelle, Pervijze... Zoals vroeger reeds werd waargenomen bijten de arrondissementen Roeselare, Tielt en Kortrijk de spits af.

Kaart 3 ; Herkomst vrouwelijke religieuzen 1847-1866

De vrouwelijke religieuze roepingen 1802-1914

Kaart 4 : periode 1867-1880

Het arrondissement Veurne, dat reeds in de vorige periode een duidelijke opgang kende qua aantal roepingen, zet deze tendens voort en wel in die mate dat de gemeenten rond Roeselare, Kortrijk en Tielt in de schaduw komen te staan. Ook in het noorden van Brugge worden meer roepingen genoteerd.

De gemeenten aan de Franse grens tellen het minst roepingen, evenals de gemeenten liggend op en rond de as Sijsele-Poperinge, die ongeveer het midden van de provincie doorsnijdt.

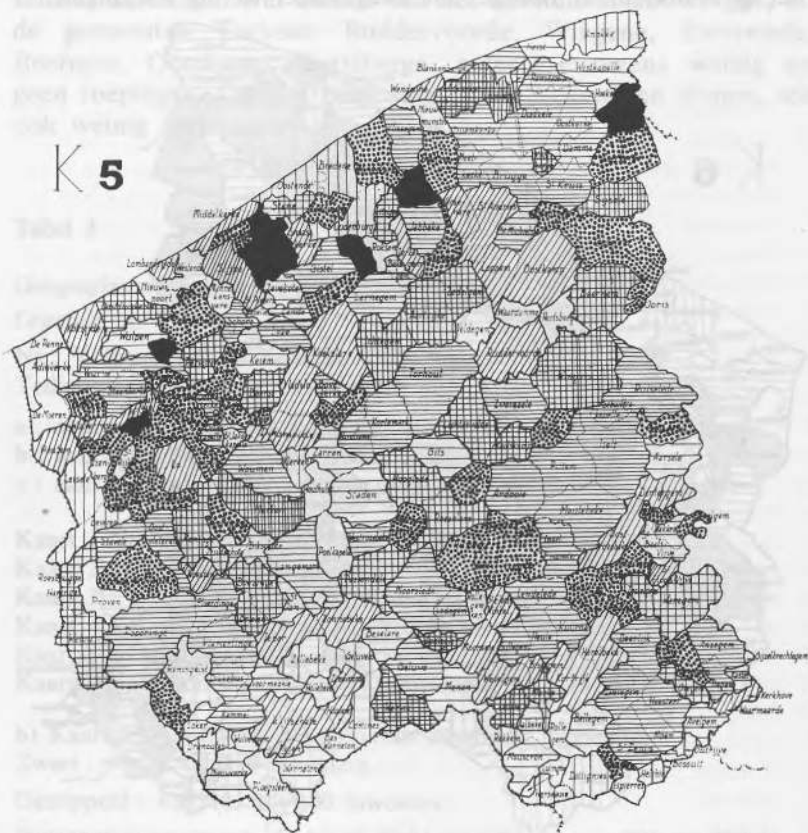
Kaart 4 ; Herkomst vrouwelijke religieuzen 1867-1880

Kaart 5 : periode 1881-1900

Het stijgende aantal intreden in de provincie West-Vlaanderen heeft voor deze periode de kaart van de zusterroepingen grondig gewijzigd.

Gemeenten zonder enige roeping zijn nu uitzonderingen geworden, maar schijnen toch meer voor te komen in het grensgebied. Aan de kust tellen Nieuwpoort en Westende ook geen enkele roeping, evenals de gemeenten Veldegem, Waardamme en Hertserberge in het arrondissement Brugge gelegen.

Het Veurnse behoort nog steeds tot het roepingrijkste gebied van het bisdom, evenals het arrondissement Oostende met uitzon-

Kaart 5 : Herkomst vrouwelijke religieuzen 1881-1900

dering van de gemeenten palend aan de zee. Daarentegen schijnt Ieper en haar omgeving minder zusterroepingen te tellen. Ook de gemeenten in het centrum van de provincie, nl. Zarren, Staden, Klerken, Houthulst enz. blijken weinig roepingrijke gemeenten te zijn.

Kaart 6 : periode 1901-1914

Ook hier is het kleine aantal roepingen in gemeenten die aan Frankrijk grenzen samen met de gemeenten aan de kust gelegen, opvallend. Het is opnieuw in het arrondissement Veurne dat we de gemeenten aantreffen met het grootste aantal intreden, nl. Oeren, Lampernisse, Kaaskerke en Nieuwkapelle. Het zuiden van het arrondissement Brugge telt integendeel weinig roepingen.

Kaart 6 ; Herkomst vrouwelijke religieuzen 1901-1914

Algemeen overzicht

Wanneer we de zes kaarten samen beschouwen dan komen ontegensprekelijk steeds opnieuw bepaalde gebieden naar voren die opvallen door buitengewoon veel of weinig roepingen. De kuststreek telt, mits enkele tijdelijke uitzonderingen, duidelijk veel minder roepingen dan de rest van het bisdom.

Ook de gemeenten die palen aan de Franse grens hebben een lager roepingscijfer. Terwijl in de periode 1810-1846 de meeste roepingen voorkomen in de arrondissementen Roeselare, Tielt en Kortrijk worden vanaf de tweede helft van de 19de eeuw meer intreden geteld in het arrondissement Veurne en in het arrondissement Oostende. Het zuiden van het arrondissement Brugge, nl. de gemeenten Torhout, Ruddervoorde, Wingene, Zwevezele, Beernem, Oostkamp, Hertsberge, noteert eveneens weinig tot geen roepingen. Gits en omgeving, waar Stevenisten wonen, telt ook weinig roepingen.

Tabel 3

Geografische herkomst (tabellen en kaarten)

Legende :a) Tabellen.

Nr.: Volnummer alfabetische lijst gemeenten

Tellingsperiode

a : aantal inwoners per gemeente

b : aantal intreden per gemeente

c : aantal inwoners vereist voor één roeping

Kaart 1 : Herkomst vrouwelijke religieuzen 1801-1831

Kaart 2 : Herkomst vrouwelijke religieuzen 1832-1846

Kaart 3 : Herkomst vrouwelijke religieuzen 1847-1866

Kaart 4 : Herkomst vrouwelijke religieuzen 1867-1880

Kaart 5 : Herkomst vrouwelijke religieuzen 1881-1900

Kaart 6 : Herkomst vrouwelijke religieuzen 1901-1914

b) Kaarten. Aantal inwoners vereist voor één roeping.

Zwart : van 0 tot 100 inwoners.

Gestippeld : van 101 tot 100 inwoners.

Horizontaal gestreept, de lijnen dicht op elkaar : van 201 tot 300 inwoners.

De vrouwelijke religieuze roepingen 1802-1914

Raster : van 301 tot 400 inwoners.

Schuin gestreept : van 401 tot 500 inwoners.

Horizontaal gestreept, de lijnen breed uit elkaar : van 301 tot 1.000 inwoners.

Vertikaal gestreept : meer dan 1.000 inwoners.

Wit : geen intreden.

1 Aalbeke	36 De Moeren
2 Aarsele	37 Dentergem
3 Aatrijke	38 Desselgem
4 Adinkerke	39 Dikkebus
5 Alveringem	40 Dottignies
6 Anzegem	41 Diksmuide
7 Ardoois	42 Dranouter
8 Assebroek	43 Dudzele
9 Avekapelle	44 Eernegem
10 Avelgem	45 Egem
11 Bas-Warneton	46 Eggewaartskapelle
12 Bavikhove	47 Elverdinge
13 Beernem	48 Emelgem
14 Beerst	49 Esen
15 Bekegem	50 Ettelgem
16 Bellegem	51 Geluveld
17 Beselare	52 Geluwe
18 Beveren (Kortrijk)	53 Gijverinckhove
19 Beveren (Roeselare)	54 Gijzelbrechtegem
20 Beveren (Veurne)	55 Gistel
21 Bikschote	56 Gits
22 Bissegem	57 Gullegem
23 Blankenberge	58 Handzame
24 Boezinge	59 Harelbeke
25 Bootshoeke	60 Heestert
26 Bossuyt	61 Heist
27 Bovekerke	62 Helkijn
28 Bredene	63 Herseaux
29 Brielen	64 Heule
30 Brugge	65 Hoeke
31 Bulskamp	66 Hollebeke
32 Comines	67 Hoogdele
33 Dadizele	68 Hoogstaden
34 Damme	69 Houtave
35 Deerlijk	70 Houtem (Veurne)

71 Houthem (Ieper)	115 Mannekensvere
72 Hulste	116 Mariakerke
73 Ichtegem	117 Marke
74 Ieper	118 Markegem
75 Ingelmunster	119 Meetkerke
76 Ingooigem	120 Menen
77 Izegem	121 Merkem
78 Izenberge	122 Mesen
79 Jabbeke	123 Meulebeke
80 Kaaskerke	124 Middelkerke
81 Kachtem	125 Moen
82 Kanegem	126 Moere
83 Kaster	127 Moerkerke
84 Keiem	128 Moorsele
85 Kemmel	129 Moorslede
86 Kerckhove	130 Mouscron
87 Klemserkerke	131 Nieuwkapelle
88 Klerken	132 Nieuwkerke
89 Knokke	133 Nieuwmunster
90 Koekelare	134 Nieuwpoort
91 Koksijde	135 Noordschote
92 Kooigem	136 Oedelem
93 Koolskamp	137 Oekene
94 Koolkerke	138 Oeren
95 Kortemark	139 Oeselgem
96 Kortrijk	140 Ooigem
97 Krombeke	141 Oostduinkerke
98 Kuurne	142 Oostende
99 Lampernisse	143 Oostkamp
100 Langemark	144 Oostkerke (Brugge)
101 Lapscheure	145 Oostkerke (Diksmuide)
102 Lauwe	146 Oostnieuwkerke
103 Ledegem	147 Oostrozebeke
104 Leffinge	148 Oostvleteren
105 Leisele	149 Otegem
106 Leke	150 Oudekapelle
107 Lendeledede	151 Oudenburg
108 Lichtervelde	152 Outrijve
109 Lissewege	153 Passendale
110 Lo	154 Pervijze
111 Loker	155 Pittem
112 Lombardzijde	156 Ploegsteert
113 Loppem	157 Poelkapelle
114 Luignne	158 Pollinckhove

De vrouwelijke religieuze roepingen 1802-1914

159 Poperinge	203 Torhout	247 Zoutenaai
160 Proven	204 Uitkerke	248 Zuidschote
161 Ramskapelle (Brugge)	205 Varsenare	249 Zuienkerke
162 Ramskapelle (Veurne)	206 Veurne	250 Zwevegem
163 Rekkem	207 Vichte	251 Zwevezele
164 Reninge	208 Vinkem	
165 Reningelst	209 Vladslo	
166 Roeselare	210 Vlamertinge	
167 Roksem	211 Vlissegem	
168 Rollegem	212 Voormezele	
169 Rollegem-Kapelle	213 Waardamme	
170 Roesbrugge-Haringe	214 Waarmaarde	
171 Ruddervoorde	215 Wakken	
172 Ruiselede	216 Waregem	
173 Rumbeke	217 Warneton	
174 Schore	218 Watou	
175 Schuiferskapelle	219 Wenduine	
176 Sijsele	220 Werken	
177 Sint-Andries	221 Wervik	
178 Sint-Baafs-Vijve	222 Westende	
179 Sint-Denijs (St. Genois)	223 Westkapelle	
180 Sint-Eloois-Vijve	224 Westkerke	
181 Sint-Eloois-Winkel	225 Westouter	
182 Sint-Jacobskapelle	226 Westrozebeke	
183 Sint-Jan	227 West-Vleteren	
184 Sint-Joris-ten-Distel	228 Wevelgem	
185 Sint-Joris	229 Wielsbeke	
186 Sint-Kruis	230 Wijtschate	
187 Sint-Michiels	231 Wilskerke	
188 Sint-Pieters-op-de-Dijk	232 Wingene	
189 Sint-Pieterskapelle	233 Woesten	
190 Sint-Rijkers	234 Woumen	
191 Slijpe	235 Wulpen	
192 Snaaskerke	236 Wulvergem	
193 Snellegem	237 Wulveringem	
194 Spiere	238 Zande	
195 Staden	239 Zandvoorde (Ieper)	
196 Stavele	240 Zandvoorde (Oostende)	
197 Steenkerke	241 Zarren	
198 Stene	242 Zedelgem	
199 Stuivekenskerke	243 Zerkegem	
200 Stalhille	244 Zevécote	
201 Tiegem	245 Zillebeke	
202 Tielt	246 Zonnebeke	

Nr.	1801-1831			1832-1846			1847-1866			1867-1880			1881-1900			1901-1914		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
1	1879	—	—	1831	1	1831	1775	—	—	1723	2	862	1985	3	662	2011	6	335
2	3371	1	3371	3291	2	1646	3026	4	757	2820	4	705	3063	6	511	3329	7	476
3	2749	3	916	3130	4	783	3592	7	513	3928	8	491	4403	14	315	4855	11	441
4	992	—	—	1278	—	—	1725	2	863	2167	1	2167	3071	2	1536	4199	6	700
5	2809	—	—	2821	—	—	2784	5	557	3056	6	509	2756	14	197	2497	6	616
6	4445	1	4445	4289	4	1072	3652	12	304	3407	17	200	3683	14	263	3709	12	309
7	7407	1	7407	7007	11	637	6296	7	899	6086	10	609	6104	29	211	6802	14	486
8	881	—	—	1186	3	395	1259	4	315	1599	2	800	2733	14	195	4705	5	941
9	460	—	—	614	—	—	647	1	647	683	2	342	618	6	103	620	4	155
10	4731	—	—	4651	4	1163	3656	3	1219	3802	2	1901	3870	4	968	4032	7	576
11	731	—	—	718	—	—	621	—	—	776	—	—	772	—	—	756	—	—
12	1159	—	—	1154	1	1154	1103	—	—	1366	3	455	1585	8	198	1742	15	116
13	3000	—	—	3605	2	1803	3873	2	1937	4307	1	4307	4548	15	303	4902	9	545
14	1197	—	—	1395	—	—	1304	1	1304	1292	—	—	1302	4	326	1220	1	1220
15	464	—	—	597	—	—	617	1	617	767	2	384	943	4	236	1057	7	151
16	3202	2	1601	3003	2	1502	2864	2	1432	3001	6	500	3109	4	775	3004	5	609
17	2172	2	1086	2286	3	762	2713	—	—	2942	2	1471	3120	4	780	3235	6	539
18	1526	3	509	1425	—	—	1323	6	221	1438	4	360	1569	8	196	1835	3	612
19	2893	4	723	2761	5	552	2492	5	498	2650	13	204	2730	18	152	2848	16	178
20	1660	—	—	1682	—	—	1611	—	—	1698	1	1698	1622	1	1622	1565	—	—
21	696	—	—	736	—	—	760	—	—	811	1	811	907	3	907	889	5	178
22	672	—	—	670	2	335	660	1	660	969	1	969	1816	4	454	2465	2	1233
23	1815	1	1845	2145	—	—	2153	1	2153	3009	2	1505	5048	7	721	6053	5	1211

De vrouwelijke religieuze roepingen 1802-1914

Nr.	1801-1831			1832-1846			1847-1866			1867-1880			1881-1900			1901-1914		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
24	1770	—	—	1993	1	1993	1845	2	923	2046	3	682	2208	7	315	2224	5	445
25	121	—	—	142	—	—	162	—	—	178	1	178	155	3	52	170	2	85
26	573	—	—	650	—	—	616	1	616	566	—	—	568	1	568	614	1	614
27	978	—	—	1114	—	—	1011	—	—	1135	1	1135	1320	5	264	1304	1	1304
28	2199	—	—	2509	—	—	2792	1	2792	3411	2	1706	3173	3	1058	4271	7	610
29	687	—	—	712	—	—	670	1	670	702	3	234	766	2	383	783	4	196
30	41903	61	687	49308	65	759	47015	80	588	44501	95	468	51657	189	273	53285	152	351
31	774	—	—	803	1	803	714	—	—	785	2	393	911	6	152	878	1	878
32	3192	3	1064	3432	2	1716	3548	3	1183	4209	2	2105	5957	2	2979	6641	3	2214
33	1787	1	1787	1635	2	818	1710	2	855	1684	1	1684	2082	6	347	2149	3	716
34	848	—	—	941	1	941	1081	3	360	1050	2	525	1107	5	221	1215	2	608
35	5200	—	—	4918	1	4918	4390	9	488	4920	7	703	5429	19	286	5840	18	324
36	211	—	—	245	—	—	279	—	—	233	—	—	243	—	—	273	—	—
37	2751	—	—	2873	—	—	2438	1	2438	2371	9	263	2517	6	420	2520	4	630
38	1960	2	980	1792	1	1792	1785	3	595	2012	—	—	2462	8	308	3039	8	380
39	1361	3	454	1324	1	1324	1255	4	314	1285	6	214	1215	5	243	1345	6	224
40	4327	7	618	3995	6	666	4014	5	803	4111	5	822	4470	4	1118	5203	3	1734
41	3192	2	1596	3894	4	974	3905	4	976	4106	5	821	3829	8	479	3884	10	388
42	1014	1	1014	1047	—	—	1044	—	—	1041	—	—	1087	1	1087	1119	2	560
43	1738	—	—	2028	1	2028	2025	1	2025	2120	3	707	2273	11	207	2466	9	274
44	2449	—	—	2921	2	1461	3394	6	566	3688	12	307	4514	19	238	5173	22	235
45	1838	—	—	1973	—	—	1710	2	855	1672	5	334	1773	9	197	1742	10	174
46	472	—	—	460	—	—	453	—	—	539	—	—	429	1	429	426	1	426
47	1397	—	—	1512	—	—	1441	2	721	1542	—	—	1632	6	272	1664	5	333

Nr.	1801-1831			1832-1846			1847-1866			1867-1880			1881-1900			01901-1914		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
48	1834	2	917	1932	1	1932	1776	5	355	1853	11	168	2460	15	164	3131	8	269
49	1873	—	—	1906	—	—	1986	1	1986	2021	13	155	2215	12	185	2239	11	204
50	614	—	—	779	—	—	855	—	—	986	2	493	961	3	320	1102	2	551
51	1168	1	1168	1413	4	353	1540	1	1540	1525	3	508	1569	1	1569	1701	3	567
52	3761	4	940	3904	2	1952	4281	5	856	4519	4	1130	4492	18	250	4944	9	549
53	612	—	—	606	—	—	629	1	629	664	1	664	626	4	157	630	2	315
54	508	—	—	449	—	—	406	—	—	393	—	—	361	—	—	354	—	—
55	2332	—	—	2890	3	963	3032	—	—	3241	3	1080	3439	12	287	3975	10	398
56	3443	3	1148	3467	1	3467	3129	4	783	3168	5	634	3246	5	649	3322	5	664
57	3855	1	3855	3561	3	1187	3610	7	516	3739	9	415	4514	20	226	5049	9	560
58	2676	—	—	2809	6	468	2540	6	423	2720	4	680	2972	13	229	3250	10	325
59	4333	2	2167	4748	3	1583	4983	9	554	6008	3	2003	7091	15	473	8347	19	439
60	2849	1	2849	2631	6	439	2155	7	308	2189	8	274	2227	9	247	2256	7	322
61	707	1	707	1081	—	—	1233	—	—	1813	1	1813	3662	7	523	4854	7	693
62	1047	1	1047	1078	1	1078	1243	—	—	1382	—	—	1333	1	1333	1140	—	—
63	2178	—	—	2106	—	—	2135	—	—	2307	—	—	3434	1	3434	4803	—	—
64	3535	3	1178	3455	5	691	3434	20	172	3932	5	786	4947	22	225	5896	13	454
65	144	—	—	207	—	—	190	—	—	199	—	—	207	—	—	238	1	238
66	618	—	—	580	—	—	681	—	—	773	—	—	834	—	—	1006	—	—
67	4342	5	864	4514	7	645	3432	14	309	4463	13	343	4685	15	326	4696	30	157
68	681	—	—	678	—	—	667	—	—	703	2	352	671	6	112	636	6	106
69	675	—	—	773	—	—	805	1	805	812	—	—	728	4	182	751	3	250
70	1480	—	—	1727	—	—	1556	1	1556	1548	—	—	1438	3	476	1409	3	470
71	1223	—	—	1096	—	—	1233	2	617	1175	4	294	1426	3	475	1548	6	258

De vrouwelijke religieuze roepingen 1802-1914

Nr.	1801-1831			1832-1846			1847-1866			1867-1880			1881-1900			1901-1914		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
72	2352	3	784	2374	5	475	2160	1	2160	2272	6	379	2436	14	174	2609	12	217
73	3590	—	—	3843	4	961	4051	2	2026	4776	10	478	4852	15	330	5463	11	497
74	14949	12	1662	17201	10	905	16444	27	609	15753	34	463	16552	37	447	17409	34	512
75	5866	9	652	5719	9	635	5379	7	768	5749	12	419	6429	31	207	6891	35	197
76	2234	—	—	1993	—	—	1533	4	383	1650	2	825	1600	10	160	1600	3	533
77	8518	28	304	8184	21	390	8085	41	197	9113	37	246	12172	63	193	14158	48	295
78	932	—	—	882	—	—	895	—	—	861	—	—	807	—	—	710	3	237
79	1488	—	—	1822	1	1822	1861	1	1861	1865	3	622	2017	9	224	2210	6	368
80	462	—	—	545	—	—	599	—	—	611	4	153	636	4	159	654	2	327
81	1758	1	—	1757	—	—	1556	4	389	1590	6	265	1572	10	157	1706	12	142
82	1973	2	987	1846	1	1846	1648	3	549	1684	3	561	1597	9	177	1759	5	352
83	1461	1	1461	1320	—	—	1031	1	1031	1020	5	204	867	1	867	849	4	212
84	1027	1	1027	1205	—	—	1157	—	—	1210	2	605	1271	2	636	1302	4	326
85	1495	—	—	1463	—	—	1503	1	1503	1575	2	788	1519	6	253	1612	2	606
86	1372	—	—	1179	2	590	986	—	—	945	1	945	985	2	493	1079	2	540
87	890	—	—	1054	—	—	1097	2	549	1232	5	246	1328	7	190	1605	9	179
88	2864	—	—	3167	6	522	3470	1	3470	4046	5	809	5316	4	1329	5607	12	467
89	1035	—	—	1203	—	—	1213	3	404	1448	—	—	2022	2	1011	2955	5	591
90	3906	—	—	3935	1	3935	4412	—	—	4863	8	608	5480	13	422	6003	10	600
91	519	—	—	607	—	—	905	—	—	967	1	967	1297	3	432	1673	—	—
92	940	1	940	831	1	831	1006	—	—	989	—	—	806	5	161	795	2	398
93	2573	—	—	2649	1	2649	2187	4	547	2270	6	378	2318	7	331	2294	7	328
94	922	—	—	1058	—	—	1100	—	—	1419	1	1419	758	2	379	835	4	209
95	4033	3	1344	4604	4	1151	4036	11	367	4243	7	606	4791	18	266	4982	14	356

Nr.	1801-1831			1832-1846			1847-1866			1867-1880			1881-1900			1901-1914		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
96	19198	32	600	21571	46	469	22945	43	534	26943	63	428	33143	70	474	35689	47	759
97	951	1	951	827	—	924	970	4	243	11088	8	139	1118	8	139	1118	7	160
98	2508	2	1254	2510	4	628	2831	8	354	3461	11	315	4611	20	231	5832	17	343
99	415	—	—	462	—	—	405	1	405	450	—	—	392	3	131	386	6	64
100	5847	5	1169	5819	1	6148	6148	5	1230	6813	5	1344	7279	29	251	5422	15	361
101	692	—	—	712	2	356	725	—	744	—	3	248	797	10	80	704	2	352
102	2373	—	—	2100	—	—	2262	7	323	2820	5	564	3834	12	320	4956	7	708
103	3691	4	923	3549	4	888	3326	7	475	3236	2	1618	3527	13	266	3568	8	446
104	1494	1	1494	1667	—	—	1621	5	324	1766	9	196	1800	18	100	1942	8	243
105	2020	1	2020	1936	—	—	1808	1	1808	1718	—	—	1511	1	1511	1556	3	519
106	1102	—	—	1295	1	1295	1259	—	—	1328	—	—	1420	4	255	1416	7	202
107	4013	3	1338	3828	4	957	3459	3	1153	3561	6	594	3619	16	226	3636	8	455
108	5720	4	1430	6003	9	667	5726	15	382	6334	20	317	6355	20	327	6716	18	373
109	1276	—	—	1582	1	1582	1681	—	—	1830	—	—	1976	5	395	2214	2	1107
110	1689	—	—	1708	—	—	1710	2	855	1734	2	867	1787	4	447	1630	2	815
111	621	—	—	633	—	—	706	—	—	787	2	394	794	1	794	846	2	423
112	585	—	—	593	—	—	630	—	—	788	—	—	991	2	496	1163	4	291
113	1256	—	—	1542	—	—	1702	3	567	1824	2	912	2060	5	412	2101	11	191
114	1508	—	—	1437	—	—	1611	1	1611	1683	—	—	1960	—	—	2201	1	2201
115	372	—	—	405	—	—	389	—	—	359	1	359	390	—	—	369	1	369
116	441	—	—	565	—	—	691	2	346	915	1	915	—	—	—	—	—	—
117	1530	1	1530	1506	1	1506	1547	2	774	1808	3	603	2502	8	313	3143	6	524
118	998	—	—	948	1	948	832	2	416	790	1	790	862	5	172	823	3	274
119	423	—	—	463	1	463	454	—	—	499	1	499	501	2	251	512	5	102

De vrouwelijke religieuze roepingen 1802-1914

Nr.	1801-1831			1832-1846			1847-1866			1867-1880			1881-1900			1901-1914		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
120	8023	2	4012	8257	4	2064	9550	16	597	11749	10	1175	18611	23	809	18636	20	932
121	3364	—	—	3635	—	—	3459	6	577	3366	3	1122	3551	11	323	3701	13	285
122	1481	—	—	1423	—	—	1487	1	1487	1554	2	777	1434	3	478	1404	1	1404
123	9155	8	1144	8871	7	1267	8524	12	710	9042	18	502	9185	40	230	9559	34	281
124	653	—	—	755	—	—	724	—	—	872	—	—	2044	5	409	3038	3	1013
125	2342	—	—	2118	—	—	2202	3	668	1906	3	635	2221	8	278	2297	5	459
126	1061	—	—	1244	—	—	1156	—	—	1195	2	598	1195	6	199	1277	5	255
127	2686	2	1343	2871	—	—	3296	5	659	3211	13	247	3165	25	127	3046	7	435
128	4287	4	1072	3938	2	1969	3934	9	437	4183	6	697	4191	10	419	4447	11	404
129	6302	21	300	6211	3	2070	6120	9	680	6438	11	585	7304	25	292	7580	15	505
130	5642	4	1411	6175	4	1544	7644	2	3822	11042	14	789	18909	21	900	22515	15	1501
131	706	—	—	762	—	—	700	1	700	742	2	371	745	4	186	713	10	71
132	2672	1	2672	2606	4	652	2424	8	303	2496	1	2496	2224	3	741	2461	2	1231
133	345	—	—	348	—	—	404	2	202	450	2	225	512	—	—	495	4	124
134	2857	—	—	3359	—	—	2920	3	973	3123	2	1562	3505	—	—	4325	2	2163
135	605	—	—	614	1	614	554	1	554	606	1	606	570	3	190	550	3	183
136	4137	2	2069	4509	3	1503	4428	9	492	4716	9	524	5117	29	176	5210	14	372
137	2117	4	529	1784	5	357	1585	4	396	1679	2	840	1701	11	155	1568	11	143
138	197	—	—	180	—	—	153	—	—	172	1	172	155	2	78	131	2	61
139	1165	—	—	1094	—	—	946	1	946	907	2	454	960	6	160	1114	2	557
140	1203	—	—	1114	—	—	1074	1	1074	1285	3	428	1410	10	141	1567	8	196
141	917	—	—	1154	2	577	1316	—	—	1469	10	147	2241	7	320	2540	2	1270
142	11622	1	11622	14264	11	1297	15843	8	1980	19307	10	1931	39484	20	1974	42207	39	1082
143	4010	1	4010	4701	3	1567	5002	8	625	5711	6	952	6690	15	446	7442	9	827

Nr.	1801-1831			1832-1846			1847-1866			1867-1880			1881-1900			1901-1914		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
144	809	—	—	1000	—	—	978	—	—	992	3	331	1102	4	276	1005	5	201
145	271	—	—	248	—	—	260	1	260	261	—	—	296	1	296	307	1	307
146	2303	1	2303	2460	—	—	2564	7	366	2685	8	336	2727	26	105	2903	13	223
147	4575	2	2288	4420	2	2210	3981	4	995	4201	9	467	4461	11	406	4678	17	275
148	1580	—	—	1614	1	1614	1592	1	1592	1651	3	550	1732	8	217	1749	2	875
149	2409	—	—	2172	2	1086	1777	5	355	1790	4	448	1817	6	303	1780	3	593
150	260	—	—	310	—	—	265	1	265	276	1	276	264	1	264	294	2	147
151	1320	—	—	1516	1	1516	1920	—	—	2201	—	—	2706	2	1353	3057	2	1529
152	1215	—	—	1132	2	566	1073	—	—	1070	—	—	1116	1	1116	1160	2	580
153	2825	—	—	3176	2	1588	3256	1	3256	3615	4	904	3811	12	318	3864	8	496
154	1145	3	382	1239	—	—	1178	3	393	1319	4	330	1366	4	342	1429	3	476
155	5822	6	970	5622	5	1124	4767	24	199	4610	17	271	5108	19	269	4923	27	182
156	—	—	—	—	—	—	2252	2	1126	2632	1	2632	4489	—	—	5202	2	2601
157	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2245	3	748
158	1690	—	—	1632	—	—	1526	2	763	1425	5	285	1584	12	132	1516	7	217
159	10055	10	1006	10967	7	1567	10915	15	728	11007	18	612	11124	31	259	11307	27	419
160	1470	—	—	1491	—	—	1587	1	1587	1706	4	427	1797	6	300	1747	6	291
161	380	—	—	447	—	—	472	—	—	521	—	—	537	2	269	575	4	144
162	755	—	—	779	—	—	773	—	—	737	3	246	829	7	118	899	—	—
163	2183	—	—	2111	1	2111	2248	—	—	2518	—	—	3010	1	3010	3366	2	1683
164	1993	3	664	1973	2	987	1832	3	611	1854	3	618	1857	5	371	1832	5	366
165	2072	—	—	2056	1	2056	2232	1	2232	2368	4	592	2370	2	1185	2399	6	400
166	9927	4	2482	10976	14	784	13674	20	684	17219	34	506	23141	67	345	25026	50	501
167	465	—	—	559	1	559	720	3	240	733	3	244	730	—	—	731	—	—

De vrouwelijke religieuze roepingen 1802-1914

Nr.	1801-1831			1832-1846			1847-1866			1867-1880			1881-1900			1901-1914		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
168	2218	3	739	2277	2	1139	2331	10	233	2185	5	437	2232	1	2232	2415	5	483
169	1369	—	—	1281	4	320	1150	1	1150	1150	2	575	1170	1	1170	1248	8	156
170	1989	—	—	1979	—	—	1923	2	962	2019	3	673	1854	5	371	2002	8	250
171	3691	—	—	4288	—	—	4098	6	683	4850	8	606	5224	12	435	5494	10	549
172	6579	9	731	6773	5	1355	6502	9	722	6700	15	447	6528	23	284	6950	17	409
173	6586	13	506	6042	19	318	5473	17	322	5983	18	332	6116	31	197	6443	35	184
174	513	—	—	486	—	—	492	—	—	476	—	—	406	2	203	464	2	232
175	—	—	—	—	—	—	1309	1	1309	1272	2	636	1312	5	262	1407	6	235
176	1574	—	—	1743	1	1743	1950	6	325	2122	3	707	2337	7	334	2420	10	242
177	1501	2	751	1674	1	1674	1710	4	428	2461	2	1231	5128	12	427	7148	14	511
178	1868	—	—	1810	4	453	1688	1	1688	1665	3	355	1572	3	524	1608	6	268
179	3688	19	194	3582	10	358	3622	18	201	3414	14	244	3291	9	296	3116	6	519
180	1134	—	—	1167	—	—	1151	4	288	1279	4	320	1490	3	497	1615	3	538
181	1806	1	2806	2613	—	—	2475	4	619	2508	5	502	2438	6	406	2467	1	2467
182	177	—	—	208	—	—	216	—	—	210	—	—	217	—	—	105	1	195
183	767	—	—	815	1	815	813	1	813	782	2	391	860	1	860	829	6	138
184	1252	—	—	1477	—	—	1392	1	1392	1362	5	272	1498	10	150	1603	5	321
185	199	—	—	210	—	—	247	2	124	312	2	156	328	2	164	362	1	362
186	1520	—	—	1856	2	928	1918	1	1918	2201	6	367	3300	14	236	4350	7	607
187	930	2	465	1268	—	—	1353	—	—	1821	6	304	2452	9	272	3062	12	255
188	806	1	806	895	1	895	846	1	846	1020	2	510	—	—	—	—	—	—
189	218	—	—	255	—	—	251	—	—	228	1	228	228	—	—	246	2	123
190	326	—	—	312	—	—	281	—	—	251	—	—	244	—	—	214	—	—
191	1098	—	—	1161	—	—	1178	—	—	1179	1	1179	1347	3	449	1307	3	436

Nr.	1801-1831			1832-1846			1847-1866			1867-1880			1881-1900			1901-1914		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
192	505	—	—	550	—	—	499	—	—	721	—	—	833	2	417	865	—	—
193	713	—	—	792	—	—	916	1	916	1063	—	—	1215	7	174	1284	9	143
194	1091	—	—	1109	—	—	1101	1	1101	1080	—	—	1181	—	—	1081	1	1081
195	4368	2	2184	4706	1	4706	4754	11	432	5073	8	634	5356	9	595	5372	21	356
196	1157	—	—	1173	1	1173	1185	—	—	1296	3	432	1284	6	214	1228	5	246
197	684	—	—	703	—	—	803	1	803	819	2	410	867	3	289	862	5	172
198	441	—	—	549	—	—	613	—	—	877	3	292	1129	3	376	2666	5	533
199	361	—	—	382	—	—	293	—	—	362	1	362	349	3	116	346	1	346
200	593	—	—	701	—	—	735	—	—	807	7	115	885	9	98	909	1	909
201	2485	2	1243	2389	—	—	1960	2	980	1865	8	233	1872	8	234	1876	5	375
202	11509	7	1644	11927	13	917	10108	31	326	9779	20	489	10576	45	235	11780	28	421
203	7616	7	1088	8477	10	848	7902	14	564	8746	17	514	10146	42	242	10981	18	610
204	591	—	—	723	1	723	948	2	474	1273	—	—	1726	5	345	1851	3	617
205	753	2	377	836	—	—	786	1	786	995	—	—	1216	3	405	1221	6	204
206	4259	2	2130	4692	1	4692	4548	7	650	5083	10	508	5796	20	290	6583	12	549
207	1284	2	642	1327	—	—	1054	4	264	1164	2	582	1363	7	195	1393	6	232
208	705	—	—	672	—	—	616	—	—	591	2	295	519	3	173	463	2	232
209	2079	—	—	2362	—	—	2200	2	1100	2175	2	1088	2026	5	405	2031	2	1016
210	2454	3	818	2760	2	1380	2861	—	—	3182	1	3182	3425	12	285	3534	9	393
211	754	—	—	870	—	—	938	—	—	966	2	483	1079	5	216	1151	5	230
212	1066	—	—	1073	—	—	1027	1	1027	1243	—	—	1292	2	646	1377	—	—
213	839	—	—	947	—	—	898	2	49	924	1	924	968	—	—	1038	1	1038
214	1328	—	—	1260	6	210	1065	3	355	890	2	445	833	2	417	858	4	215
215	2456	4	614	2485	2	1243	2409	7	344	2395	5	479	2347	3	782	2557	1	2557

De vrouwelijke religieuze roepingen 1802-1914

Nr.	1801-1831			1832-1846			1847-1866			1867-1880			1881-1900			1901-1914		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
216	6424	6	1071	7003	2	3502	7116	13	547	7164	10	716	8071	26	310	9162	12	764
217	5685	1	5685	5399	1	5399	3197	5	639	3510	3	1170	3763	4	941	4085	3	1362
218	2747	—	—	3003	—	—	3232	4	808	3366	2	1683	3632	10	363	3553	4	888
219	222	—	—	256	—	—	293	—	—	313	1	313	448	1	448	856	1	856
220	1310	—	—	1296	—	—	1293	5	259	1451	—	—	1550	9	172	1666	6	278
221	5459	6	910	5889	14	421	6747	10	675	7032	22	320	8767	26	337	9983	14	713
222	576	—	—	664	—	—	748	—	—	794	—	—	863	—	—	1291	4	323
223	1178	—	—	1343	2	672	1344	—	—	1382	3	461	1550	2	775	1720	3	573
224	1054	—	—	1133	1	1133	1122	—	—	1202	2	601	1251	15	83	1318	13	101
225	1203	—	—	1235	—	—	1265	—	—	1477	—	—	1557	8	195	1587	2	794
226	1831	—	—	2032	3	610	2050	1	2050	2084	3	695	2230	8	279	2314	14	165
227	1445	—	—	1374	1	1374	1536	—	—	1809	6	302	1895	14	135	1914	6	319
228	3719	—	—	3950	4	988	4443	7	645	5235	3	1745	7206	17	424	8573	15	572
229	1925	—	—	1842	3	614	1605	4	401	1793	3	598	1858	16	116	2063	16	129
230	3093	—	—	2951	—	—	3188	3	1063	3378	2	1689	3474	7	496	3521	5	704
231	191	—	—	196	—	—	212	—	—	235	—	—	346	3	115	424	1	424
232	6739	—	—	7495	9	833	7073	14	505	8026	9	891	8132	23	354	8298	16	519
233	1164	—	—	1254	1	1254	1255	—	—	1260	—	—	1345	3	448	1389	3	463
234	2925	—	—	3184	3	1061	3253	6	542	3380	4	845	3290	15	219	3514	12	293
235	660	—	—	693	—	—	832	—	—	949	3	316	938	1	938	979	1	979
236	526	—	—	483	—	—	448	—	—	469	—	—	521	—	—	563	—	—
237	1093	—	—	1061	—	—	1002	—	—	951	—	—	910	2	455	822	5	164
238	525	—	—	592	—	—	532	—	—	536	—	—	579	2	290	548	3	183
239	714	—	—	733	—	—	756	—	—	886	—	—	998	2	499	999	7	143

Nr.	1801-1831			1832-1846			1847-1866			1867-1880			1881-1900			1901-1914		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
240	525	—	—	644	—	—	628	—	—	743	3	248	934	5	187	1213	4	303
241	2203	1	2203	2346	—	—	2319	4	580	2711	6	452	3031	5	606	3323	5	665
242	2941	2	1471	3444	—	—	3860	—	—	4061	4	1015	4870	15	325	5413	8	677
243	811	—	—	994	—	—	1098	2	549	1238	2	619	1344	3	448	1510	1	1510
244	629	—	—	745	—	—	752	1	752	708	—	—	760	1	760	825	1	825
245	1427	—	—	1498	2	749	1719	1	1719	1818	2	909	2019	2	1010	2057	6	343
246	2301	—	—	2571	4	643	3061	7	438	3583	6	597	3741	9	416	4158	4	1040
247	21	—	—	36	—	—	18	—	—	25	—	—	28	—	—	24	—	—
248	578	1	578	582	—	—	579	—	—	564	—	—	631	1	631	559	3	186
249	785	—	—	815	—	—	897	—	—	1015	2	508	1059	5	212	1183	9	131
250	5123	4	1281	4642	2	2321	4352	14	311	4434	6	739	5403	18	300	5894	4	1474
251	4478	3	1493	5014	3	1671	4774	8	597	5102	14	364	5690	23	247	6167	12	514

§ 3. MOGELIJKE VERKLARINGEN

Bij het bespreken der kaarten viel ons op hoe in de kustgemeenten weinig of geen roepingen werden genoteerd. Een vergelijking met het werk van W. ROMBAUTS leert ons dat dit gebied, hoewel uitgestrekter, vanaf de jaren tachtig ook meer paasverzuimers telt³³. ROMBAUTS geeft als mogelijke verklaring de demografische expansie, veroorzaakt door een grote inwijking vanaf de jaren zeventig. Doch de roepingscijfers tonen ons dat reeds vanaf de beginperiode (1801-1831) minder roepingen langsheen de kust werden genoteerd. Volgens ons lijkt de verklaring van FAUGERAS logischer: «Les populations maritimes sont très différentes de celles de l'intérieur, ce sont des familles de pêcheurs, de marins du commerce, de paludiers; on y trouve des femmes au caractère indépendant parce qu'elles sont souvent isolées et habituées à leur isolement»³⁴.

Bovendien was de kust gekend om haar liberale gezindheid³⁵.

Ook in de zone langsheen de Franse grens werden minder roepingen genoteerd. ROMBAUTS neemt eveneens in deze streek een toename van het paasverzuim waar. Hij wijst hier op de mogelijke invloed van de pendelarbeid in het Noordfranse industriegebied³⁶. Passendale en Gits, waar Stevenistische kernen zijn blijven voortbestaan, tellen minder zusterroepingen en hebben tot midden 19de eeuw een hoger paasverzuim dan andere gemeenten in de omgeving³⁷.

Het feit dat het aantal roepingen in een bepaalde gemeente aanzienlijk toeneemt nadat een filiaal van een zustercongregatie er zich vestigde, kan niet worden geloofend. FAUGERAS en ART

33. W. ROMBAUTS, *Het paasverzuim in het bisdom Brugge (1840-1911). Bijdrage tot de geschiedenis van het kerkelijk leven in West-Vlaanderen* (ICHG, 62), Brussel, 1971, p. 128.

34. M. FAUGERAS, *op. cit.*, p. 269.

35. Zo hield in Oostende de liberale overmacht stand tot in 1911. W. MAERVOET, *De politieke evolutie in het arrondissement Oostende, 1830-1914*, Gent, 1965 (onuitgegeven verhandeling).

36. W. ROMBAUTS, *op. cit.*, p. 129.

37. W. ROMBAUTS, *op. cit.*, p. 125.

merken inderdaad ook dit fenomeen op³⁸. In de provincie West-Vlaanderen kunnen we dergelijke correlatie eveneens waarnemen, in het bijzonder in de gemeenten Stalhille, Hoogstade, Lombardzijde, Ramskapelle, Schore, Zandvoorde (Ieper), Klemskerke, Kachtem, Loker, Zande, Dentergem. Als voorbeeld nemen we de gemeente Zandvoorde (Ieper). Ze telde geen roepingen vóór 1880. In 1887 werd de gemeente een filiaal van de Zusters van 't Gelove van Tielt opgericht. In de periode 1881-1900 telde men er twee intreden, de volgende periode 1901-1914 leverde niet minder dan zeven intreden op.

Het zuiden van het arrondissement Brugge telt weinig roepingen. Deze streek grenst gedeeltelijk aan de provincie Oost-Vlaanderen. Opvallend is wel dat precies de aangrenzende zone van Oost-Vlaanderen eveneens weinig roepingen telt³⁹.

In de periode 1801-1831 is het opvallend hoger aantal stedelijke roepingen wel een uitzondering in vergelijking met de volgende perioden. De oorzaak ligt hier wellicht in het feit dat de congregaties vóór 1800 voornamelijk in de stad werden gesticht. Automatisch recruteerden zij meer uit de steden dan de 19de eeuwse congregaties die hoofdzakelijk op het platteland gevestigd waren. Vanaf 1831 leverden de 19de eeuwse congregaties het belangrijkste aandeel in de Westvlaamse roepingen en stijgt dan ook de recrutering uit het platteland.

Waarom het arrondissement Veurne vanaf het midden van de 19de eeuw opvallend meer roepingen telt dan in de beginperiode kon met onze bronnen niet worden achterhaald. Wellicht kan de bisschoppelijke politiek hier een rol gespeeld hebben⁴⁰.

Het opvallend hoog aantal roepingen in een bepaalde gemeente kan eventueel ook te wijten zijn aan de invloed van een parochiepriester, de missiebeweging of een reeds ingetreden dorpsgenote. Doch ook hier waren onze bronnen ontoereikend.

38. M. FAUGERAS, *op. cit.*, p. 259 ; J. ART, *op. cit.*, p. 590.

39. Hiervoor hebben we de kaarten 2, 3, 4 vergeleken met J. ART, *op. cit.*, K. XVII, XVIII, Aantal roepingen in verhouding tot de bevolking, periode 1835-1875.

40. W. ROMBAUTS, *op. cit.*, kaart 11, p. 198, telt in dit gebied opvallend veel paasverzuimers. Blijkbaar gaat vergelijking paasverzuim/roepingscijfer niet altijd op.

§ 4. KEUZE VAN DE ORDE OF CONGREGATIE

(tabel 4, bijlage)

Van de Westvlaamse kloostergemeenschappen telt het klooster der Zusters van Liefde van Heule het grootst aantal intreden. In de periode 1801-1914 noteert het 510 intreden of 12,53% van het totaal aantal roepingen. Het is overigens de congregatie die in de 19de eeuw het meest filialen sticht. Op de tweede plaats komt de congregatie der Liefdezusters van Kortemark met 7,05% van het totaal aantal intreden. De overige congregaties schommelen tussen de 6 en 0,17% van het totaal aantal roepingen.

De contemplatieve congregaties tellen over het algemeen veel minder roepingen⁴¹. Zo noteren de Zusters Arme Klaren van Roeselare 1,89%, de Ongeschoeide Karmelietessen van Brugge 1,15% en de Dienstmaagden van de Zaligmaker van Heule 0,96% van het totaal aantal roepingen.

Tabel 4

Keuze van de congregatie

Benaming van de orde of congregatie	aantal roepingen	% t.o.v. totaal aantal roepingen
Zusters van Liefde HEULE	510	12,53
Zusters van Liefde KORTEMARK	287	7,05
Zusters van het Geloof TIELT	244	6,00
Zusters van O.L.V. Van VII Weeën RUISELEDE	221	5,43
Dienstmaagden van de Zaligmaker HEIST	215	5,28

41. J. ART, *op. cit.*, p. 15 constateert hetzelfde voor wat het bisdom Gent betreft.

Zusters van de Barmhartigheid Jesu BRUGGE	212	5,21
Zusters van Maria PITTEM	207	5,09
Zusters van de H. Familie IEPER	177	4,35
Zusters van de H. Vincentius LENDELEDE	168	4,13
Zusters van de H. Vincentius a Paulo ANZEGEM	164	4,03
Zusters van de H. Kindsheid van Maria BRUGGE	163	4,00
Zusters van de H. Familie TIELT	150	3,69
Zusters van Maria IZEGEM	124	3,05
Dominikanessen BRUGGE	119	2,92
Zusters van Liefde van de H. Jozef IEPER	98	2,41
Zusters van de H. Kindsheid ARDOOIE	86	2,11
Zusters van Liefde IZEGEM	85	2,09
Arme Klaren-Coletienen ROESELARE	77	1,89
Apostolinen TIELT	66	1,61
Annuntiaten VEURNE	59	1,45
Zusters van de H. Vincentius a Paulo KOEKELARE	53	1,30
Zusters van O.L.V. Hemelvaart BRUGGE	53	1,30
Ongeschoeide Karmelietessen BRUGGE	47	1,15
Annuntiaten RENINGE	42	1,06

De vrouwelijke religieuze roepingen 1802-1914

Zusters van Liefde van de H. Jozef LICHTERVELDE	42	1,03
Zusters van de H. Vincentius KORTEMARK	41	1,01
Dienstmaagden van de Zaligmaker HEULE	39	0,96
Apostolinen OEDELEM	38	0,93
Zusters van de H. Vincentius EMELGEM	36	0,88
Zusters van de H. Vincentius a Paulo HANDZAME	35	0,86
Zusters van het Onbevleete Hart van Maria VLADSLO	34	0,84
Zusters van de H. Vincentius OOSTNIEUWKERKE	32	0,79
Zusters van Liefde KORTRIJK	32	0,79
Zusters van de H. Vincentius GELUWE	27	0,67
Zusters van de Goddelijke Voorzienigheid IEPER	20	0,49
Zusters van de H. Vincentius OOSTVLETEREN	20	0,49
Zusters van de H. Vincentius a Paulo WERKEN	20	0,49
Zusters van de H. Jozef AALBEKE	10	0,24
Zusters van de H. Vincentius a Paulo ZONNEBEKE	9	0,22
Zusters van de H. Vincentius a Paulo SINT-KRUIS	7	0,17

§ 5. IN HOEVERRE RECRUTEREN DE WESTVLAAMSE CONGREGATIES UIT DE PROVINCIE WEST-VLAANDEREN ? (tabel 5)

Niet alle religieuzen, ingetreden in de Westvlaamse kloosters, zijn afkomstig uit de provincie zelf. Toch blijkt dat een enorm groot aantal Westvlamingen intraden : op een totaal van 3.682 religieuzen tellen we 3.150 Westvlamingen of iets meer dan 85,8% van het totaal⁴². De overige zusters zijn afkomstig uit de provincies Oost-Vlaanderen (5,59%), Brabant (2,31%), Antwerpen (1,52%), Henegouwen (0,60%), Limburg (0,46%), Luik (0,19%), Luxemburg (0,05%) en Namen (0,03%). Buitenlandse zusters vertegenwoordigen 3,70% van het totaal. Daarbij valt voornamelijk het aandeel van Frankrijk op : ruim 1,38% van het totaal⁴³. Uit Nederland noteerden we 0,76% van het totaal, uit Ierland en Groot-Brittannië resp. 0,49% en 0,46%⁴⁴.

M.-T. MATTEZ die eveneens de geografische herkomst van de religieuzen nagaat, besluit dat de kloosters in het bisdom Doornik einde 19de en 20ste eeuw een cosmopolitisch karakter hebben⁴⁵. Slechts 27,2% is afkomstig uit de provincie Henegouwen zelf. Daarentegen telde MATTEZ 22% Franse religieuzen. Vergelijken met de Westvlaamse kloosters (1801-1914) schijnt haar besluit toch terecht te zijn.

42. Deze cijfers werden geput uit de intredeboeken van de kloosters gesticht tussen 1801 en 1914 in West-Vlaanderen.

43. Deze 1,38% Fransen zijn voornamelijk ingetreden na 1880 wanneer de wetgeving op de kloosters in Frankrijk verscherpt werd. Vele zusters hebben toen het land verlaten.

44. Andere religieuzen waren afkomstig van Pruisen, China, Guatemala, Polen en Zwitserland.

45. M.-T. MATTEZ, *art. cit.*, p. 653.

Tabel 5

In hoeverre recruterende de Westvlaamse congregaties uit de provincie West-Vlaanderen ?

Geboorteplaats	Aantal	Procent
West-Vlaanderen	3.150	85,55
Oost-Vlaanderen	206	5,59
Brabant	85	2,31
Antwerpen	56	1,52
Henegouwen	22	0,60
Limburg	17	0,46
Luik	7	0,19
Luxemburg	2	0,05
Namen	1	0,03
<hr/>		
Totaal België	3.546	96,30
Frankrijk	51	1,38
Nederland	28	0,76
Ierland	18	0,49
Groot-Brittannië	17	0,46
Duitsland	10	0,27
Pruisen	8	0,22
China	1	0,03
Guatemala	1	0,03
Polen	1	0,03
Zwitserland	1	0,03
<hr/>		
Algemeen totaal	3.682	100

§ 6. BESLUIT

In absolute cijfers uitgedrukt schijnen de landelijke streken van West-Vlaanderen over het algemeen de roepingrijkste gebieden te zijn. In verhouding tot de verdeling van de bevolking stad/platteland blijkt er echter weinig verschil te zijn tussen de stedelijke gebieden en het platteland.

De contemplatieve orden recruterende duidelijk meer uit de stedelijke gebieden van West-Vlaanderen.

Aan de hand van de kaarten die de geografische herkomst van de religieuzen voorstellen, hebben we bepaalde gebieden gevonden die opvallend meer of min intreden hadden dan andere Westvlaamse streken. Zo telden de kustgemeenten, evenals de streken grenzend aan Frankrijk, opvallend minder roepingen dan de rest van het bisdom en dit gedurende de hele periode 1801-1914. Het arrondissement Veurne zal vanaf de tweede helft van de 19de eeuw haar zusterroepingen enorm zien toenemen. Dit in tegenstelling tot de arrondissementen Roeselare, Tielt en Kortrijk die hun intreden zien verminderen.

Een kloostergemeenschap in het dorp vermeerderde aanzienlijk de recrutering van de vrouwelijke religieuzen. Zo kon het stichten van een filiaal in een bepaalde gemeente de oorzaak zijn van een hele reeks roepingen.

De Westvlaamse kloosters die wij onderzochten zijn hoofdzakelijk bevolkt met Westvlaamse zusters. Religieuzen uit de andere provincies vormen slechts een kleine minderheid, evenals de buitenlandse religieuzen.

C. Sociale afkomst

§ 1. PROBLEMEN BIJ HET ONDERZOEK

De sociale afkomst van de zusters bepalen zonder gebruik te maken van erfenisaangiften en geboorteakten blijkt allesbehalve gemakkelijk. De door ons geraadpleegde bronnen geven geen aanwijzingen omtrent de sociale origine van de kloosterlingen. Zelfs het intredeboek dat ons toch heel wat gegevens over elke novice meedeelt, vermeldt het beroep van de vader niet. De redenen van deze geheimhouding zijn nogal uiteenlopend van aard: men stond onverschillig tegenover het beroep van de vader, binnen het klooster was er een zeker streven naar gelijkheid, men vermeldde het niet uit discretie of wegens de onthechting aan aardse dingen enz...⁴⁶.

De enige bron die ons sporadisch inlicht omtrent de sociale afkomst van de religieuzen is de kroniek. Zusters die zich om de

46. M. FAUGERAS, *art. cit.*, pp. 239-281.

een of andere reden verdienstelijk maakten, worden soms biografisch toegelicht en niet zelden wordt daarbij het beroep van de vader en het leefmilieu vernoemd. Maar deze enkelingen, waarvan de sociale afkomst gekend is, zijn daarom niet representatief voor het hele klooster⁴⁷.

M.-T. MATTEZ, die de sociale afkomst van de religieuzen uit het diocees Doornik bestudeert, baseert zich op de mondelinge getuigenissen van de nog levende zusters⁴⁸. Dit is natuurlijk slechts mogelijk indien de studie zich beperkt tot het einde van de 19de eeuw. Eenmaal we verder in de tijd teruggaan worden de mondelinge overleveringen onbetrouwbaar.

Daar in onze gebruikte bronnen geen gegevens voorkomen omtrent het beroep van de vader, poogden wij de sociale afkomst van de zusters te bepalen aan de hand van de bruidsschat die de novice bij haar intrede betaalde. Bij de keuze van de congregatie speelde immers de grootte van de bruidsschat een belangrijke rol. Tevens hebben wij geprobeerd, via de geografische herkomst van de roepingen de sociale afkomst van de religieuzen te bepalen.

§ 2. DE ACTIEVE CONGREGATIES : DE BRUIDSSCHAT

De bruidsschat of hetgeen men meebracht wanneer men het klooster binnentrad bestond meestal uit de «trousseau» of de uitzet van de novice en/of uit een geldsom. De belangrijkheid van die geldsom geeft ons wel een idee uit welke sociale klasse het klooster recruteerde.

Kandidaat-kloosterzusters die bereid waren en die er de financiële mogelijkheden toe hadden een aanzienlijke bruidsschat te betalen konden zich wenden tot exclusieve congregaties waar voornamelijk meisjes intraden uit de hogere stand. De minvermogenden waren automatisch beperkt in hun keuze en richtten zich meestal tot congregaties waar de geldelijke bijdrage kleiner was.

47. Bij de Zusters van Maria van Pittem wordt M.-J. Vermandere, de stichteres van de burgerschool, beschreven als zijnde de dochter van een oude en voorname Pittemse brouwersfamilie. Ze had verkozen in te treden in het klooster van haar dorp en niet in een congregatie die slechts recruteerde uit haar stand. A. VERSCHUERE, *De Zusters van ... Pittem*, p. 23.

48. M.-T. MATTEZ, *art. cit.*, pp. 649-698.

De grootte van de bruidsschat werd bepaald door de overste na overleg met de geestelijke directeur. De bisschop van Brugge bemoeide zich hier niet mee, hij liet de beslissing over aan de kloosteroverheden. Dit gebeurde wel in het bisdom Gent toen de bisschop Delebecque in 1856 minstens 1.000 gulden als bruidsschat voor de diocesane congregaties eiste⁴⁹. Ook de uitzonderingen, m.a.w. degenen die niet in staat waren de ver-eiste som te betalen, werden slechts aanvaard nadat de oversten hierin hadden toegestemd. De zusters die een diploma behaald hadden alvorens in te treden werden eveneens van de bruidsschat vrijgesteld.

De frequentie waarbij de onvermogenen toch in het klooster werden toegelaten is moeilijk na te gaan. Slechts zes van de 22 congregaties, met vermelding van de bruidsschat in de regel, schrijven in het intredeboek de som die elke novice bij haar intrede betaalt⁵⁰. Bij deze zes congregaties blijkt, door het grote aantal uitzonderingen op de regel, dat de onvermogenen meestal toch werden toegelaten.

Ook J. GELDHOF ontmoet bij de Zusters van de Barmhartigheid Jesu hetzelfde fenomeen : «Op de 108 zusters die vanaf de stichting tot 1877 binnentraden waren er 35, d.i. één op drie, die noch bruidsschat (dote) noch klederen (trousseau) betaalden, 16 betaalden alleen hun klederen. Slechts 55 brachten een bruidsschat mee ; deze varieerde aanzienlijk : in slechts twee gevallen bedroeg deze meer dan 2.000 fr»⁵¹.

Soms werd wel geweigerd, zoals bij de Zusters van de H. Familie te Ieper : «De dochters die door het speldewerk, door andere ambachten, of door het nuttig arbeiden niet konden profijtig zijn aan de school en niet konden inbrengen, voor gift of dote, ten minste 1.000 fr, zullen niet aanveerd worden»⁵². Sommige kloos-

49. J. ART, *op. cit.*, p. 25.

50. In het archiefbestand van de Westvlaamse kloosters gesticht in 1801, dat eerlang zal gepubliceerd worden, werd de bruidsschatvermelding in het intredeboek telkens aangeduid.

51. J. GELDHOF, *op. cit.*, p. 240.

52. *Regels der vergaederig opgereggt ter eer der heylige Familie*, p. 15. Archief Zusters H. Familie, Ieper.

ters lieten wel toe dat de bruidsschat in verschillende termijnen betaald werd. Aan de hand van het bedrag dat diende betaald te worden als bruidsschat werd een lijst samengesteld met al de kloosters waarvan de te betalen som gekend was. (Zie tabel 6). Daarbij werd het volgende opgemerkt :

Periode 1801-1850

Klaarblijkelijk vragen de meeste congregaties minder dan 500 fr als bruidsschat. Op 17 congregaties vragen slechts 4 congregaties

Tabel 6

BRUIDSSCHAT

	Periode 1801-1850		
	— 500 fr	500—1.000 fr	+1.000 fr
Zusters	H. Vincentius a Paulo	H. Vincentius	H. Kindsheid
	ANZEGEM	KLERKEN	Jesu
	H. Vincentius a Paulo	H. Vincentius	ARDOOIE
	HANDZAME	a Paulo	O.L.V. van
	Van Liefde	KOEKELARE	VII Weeën
	IEPER	H. Familie	RUISELEDE
	Van Liefde	IEPER	
	IZEGEM	Van Liefde	
	Van Maria	v/d H. Jozef	
	IZEGEM	LICH-	
	H. Vincentius	TERVELDE	
	KORTEMARK		
	H. Vincentius		
	LENDELEDE		
	H. Vincentius a Paulo		
	OOSTVLETEREN		
	Van Liefde		
	ROESELARE		
	Van het Geloof		
	TIELT		
	Annuntiaten		
	VEURNE		
	Totaal : 11	4	2
	64,7%	23,5%	11,8%

Periode 1850-1890		
—500 fr	500—1.000 fr	+1.000 fr
Zusters :		H. Vincentius a Paulo ANZEGEM H. Vincentius a Paulo GELUWE H. Familie IEPER H. Vincentius a Paulo KOEKELARE Van Liefde KORTRIJK
Totaal : 0 0%	0 0%	5 100%
Periode 1890-1914		
—500 fr	500—1.000 fr	+1.000 fr
Zusters :		Van de H. Jozef AALBEKE Kindsheid van Maria BRUGGE H. Vincentius a Paulo KOEKELARE Van Liefde KORTRIJK H. Familie* <i>Tielt</i>
Totaal : 0 0%	0 0%	5 100%

* Bij de Zusters van de H. Familie te Tielt (1856) bedroeg de bruidsschat vijfduizend frank, te betalen bij de intrede (1.000 fr), bij de kleding (1.000 fr) en bij de professie (3.000 fr).

een som variërend van 500 tot 1.000 fr en 2 kloostergemeenschappen eisen meer dan 1.000 fr bij de intrede. We hebben gepoogd de sociale structuur te achterhalen van de «duurste» kloostergemeenschappen aan de hand van de gedrukte bronnen. In Ardooe werden de laatste geestelijke dochters, waarvan verondersteld mag worden dat ze ingetreden zijn bij de Zusters van de H. Kindsheid Jesu, gerekend tot de hogere standen (grote landbouwers, burgerij) en de middenklasse⁵³.

Bij de Zusters van O.L.V. van VII Weeën is de situatie minder duidelijk⁵⁴. Het betreft hier een herstelling waarvan wel met zekerheid kan gezegd worden dat de oorspronkelijke stichter en stichteres uit de hogere stand kwamen⁵⁵. Na de herstelling (1803) opende men opnieuw een armenschool en een kostschool voor de kinderen van de burgerij. Ook toen traden vele novicen uit de hogere stand binnen te Ruiselede ; men diende minstens de Franse taal machtig te zijn alvorens men werd aanvaard.

*Periode 1850-1914*⁵⁶

Bij alle congregaties bedraagt de bruidsschat meer dan 1.000 fr. Onder de 1.000 fr werd geen enkele bruidsschat meer aangetroffen. Wat vooral opvalt is het bedrag dat diende betaald te worden bij de Zusters van de H. Familie te Tielt. De congregatie, die overigens de enige was die zich uitsluitend tot de kinderen van de burgerij richtte, aanvaardde enkel degenen die 5.000 fr bruidsschat betaalden ! Wanneer wij voor deze congregatie de verhouding stad/platteland nagaan merken we op dat van de 91 roepingen die de congregatie in de periode 1873-1914 telde, 46 zusters een stedelijke afkomst hadden, d.i. iets meer dan 50%

53. L. VAN ACKER, *Kwezels en dibben in Ardooe in de Oostenrijkse tijd (1720-1795)*, in *Biekorf*, LXXII, 1971, 11-12, p. 324-329.

54. A. VERSCHUERE, *De Zusters van Onze Lieve Vrouw van VII Weeën van Ruiselede (1688-1946)*, Tielt, 1946, 94 p.

55. De stichteres Elisabeth Van Hulle behoorde tot één der aanzienlijkste families uit de gemeente, haar vader was schatbewaarder bij de distributie, A. VERSCHUERE, *De Zusters... Ruiselede*, p. 6-21.

56. Voor de periode 1850-1890 en 1890-1914 werden geen verdere aanwijzingen gevonden omtrent de evolutie van de bruidsschat in de kloosters reeds vermeld in de periode 1801-1850.

Vergelijken we deze cijfers met een andere Tieltse congregatie : de Zusters van 't Geloof, die een veel geringere bruidsschat eisten, tellen in de periode 1840-1919 179 roepingen waarvan 54 of 30% uit een stedelijk milieu !

Bij de Zusters van de H. Vincentius a Paulo te Anzegem betaalde men sinds de jaren zeventig, 2.000 fr bruidsschat, terwijl de kandidaat-kloosterlingen die zich in de stichtingsperiode van het klooster aanmeldden amper 360 fr dienden te betalen. Deze markante wijziging in het bedrag valt overigens samen met het openen van een kostschool (1876). Men hoopte waarschijnlijk dat door het wijzigen van de bruidsschat meer burgerdochters met intellectuele vorming en opvoeding zich zouden aanmelden. Ofwel had het klooster een voldoende aantal novicen en kon men meer selectief te werk gaan.

§ 3. DE CONTEMPLATIEVE CONGREGATIES : DE WELDOENERS.

In geen enkele contemplatieve congregatie werd melding gemaakt van een te betalen bruidsschat. De Zusters Arme Klaren van Roeselare verklaarden het stilzwijgen omtrent de bruidsschat als volgt : «het vragen van een dote is afwijken van de geest van armoede door het verzamelen van kapitaal»^{56bis}.

Redeneerden de andere contemplatieve congregaties op dezelfde wijze ? Moeilijk te achterhalen ! Het feit dat zij steeds weer geplaagd werden met financiële problemen doet ons wel vermoeden dat er inderdaad van kapitaalvorming geen sprake was. Wel dient te worden opgemerkt dat de contemplatieven hoofdzakelijk recruteerden uit een stedelijk, waarschijnlijk burgerlijk milieu (zie geografische afkomst). Het feit dat zij afkomstig waren uit burgerlijke, welstellende middens valt eveneens waar te nemen wanneer zij hun weldoeners beschrijven. Het aantal weldoeners dat behoort tot de familie en verwanten van de zusters is hier hoger dan bij actieve congregaties.

^{56bis}. De Zusters Arme Klaren te Roeselare, 1867-1967, p. 9.

Op de vraag of de zusters bij het intreden in de kloostergemeenschap hun persoonlijk kapitaal mochten meebrengen, kunnen wij geen antwoord geven. In geen enkele contemplatieve kloostergemeenschap door ons onderzocht werden daaromtrent richtlijnen gevonden. Een studie van de bezitsstructuur bij de contemplatieve congregaties zou hier wellicht meer klaarte brengen.

<i>Weldoeners :</i>	<i>Aantal</i>
Familie van de zuster of de zuster zelf	6
Geestelijken	1
Burgerij	3
	—
	10

Het kleine aantal weldoeners dat hier vermeld werd is te wijten aan het feit dat in de periode 1801-1914 slechts 4 contemplatieve congregaties werden gesticht. Bovendien werd het archief van de Zusters Arme Klaren van Ieper vernield tijdens W.O.I. zodat we hiervan geen gegevens hebben. Ook werd hier geen rekening gehouden met de vele materiële giften gedaan door het volk.

FAUGERAS, bij de bestudering van het diocees Nantes, besluit eveneens dat de contemplatieve congregaties voornamelijk rekruteren uit een stedelijk milieu. Voor wat de Carmel betreft komt hij tot de volgende resultaten : «Pour 54 milieux sociaux précis, nous relevons : propriétaires, bourgeoisie, professions libérales ; 31. Commerce, artisanat, 9, milieu rural ou ouvrier ; 14»⁵⁷.

Ook J. ART constateert hetzelfde voor wat het bisdom Gent betreft⁵⁸.

§ 4. DE SOCIALE VERSCHILLEN BINNEN DE CONGREGATIE.

Het fenomeen sociale afkomst manifesteerde zich ook binnen de

57. M. FAUGERAS, *art. cit.*, p. 277.

58. J. ART, *op. cit.*, p. 25.

congregatie. Er bestond namelijk een onderscheid tussen koorzusters en lekezusters⁵⁹.

Het sociale en culturele milieu bepaalde in welke groep een meisje werd ingedeeld. M.a.w. het wel of niet betalen van de bruidsschat speelde hier een rol, ook de graad van ontwikkeling gold als criterium. De koorzusters waren de «rijken», de «intellectuelen» van het klooster. De lekezusters waren de minderen in de congregatie. Ze leverden vooral huishoudelijk werk, onderhielden de tuin enz. J. GELDHOF wijst erop dat de lekezusters of de werkzusters in het klooster der Zusters van Barmhartigheid Jesu te Brugge zelfs in hun kledij verschillen vertoonden met de koorzusters⁶⁰. Zij hadden bovendien minder gebedsstonen en ook geen kiesrecht. Nooit kregen ze een leidende functie in het bestuur van de congregatie. De kloosterleiding bleef voorbehouden aan de koorzusters. A.J.M. ALKEMADE besluit dan ook als volgt : «Door de tweedeling koor- en lekezuster drongen de in de wereld gebruikelijke normen voor klasse-onderscheiding binnen de kloosters. Ook hier hadden de bezittenden de leiding»⁶¹.

In het bisdom Brugge blijken de 19de eeuwse congregaties weinig te voelen voor deze vorm van discriminatie. Alleen enkele stedelijke kloostergemeenschappen maken wel een onderscheid tussen koor- en lekezusters. Het zijn de Zusters der H. Familie te Tielt, de Arme Klaren te Roeselare, de Zusters van de Barmhartigheid Jesu en de Zusters Dominikanessen beide te Brugge gevestigd. Waarschijnlijk is het maken van een dergelijk onderscheid te wijten aan de heterogeniteit van de groep kloosterlingen. Bij de Zusters der H. Familie te Tielt is het onderscheid dat men maakt waarschijnlijk te wijten aan de hoge som die men diende te betalen als bruidsschat. Kandidaat-kloosterlingen die het bedrag (5.000 fr) niet konden betalen werden vermoedelijk lekezusters.

Bij het zoeken naar de geografische afkomst van de lekezusters die in het klooster der H. Familie zijn ingetreden blijkt dat slechts 5 zusters of 8,3% op een totaal van 60 roepingen uit de

59. Soms werden de koor- en lekezusters apart vermeld in het intredeboek.

60. J. GELDHOF, *op. cit.*, p. 242.

61. A.J.M. ALKEMADE, *op. cit.*, p. 209.

stad afkomstig waren. Terwijl, zoals reeds vroeger werd vermeld bij de koorzusters, ruim 50% uit de stad afkomstig waren.

§ 5. BESLUIT

Als besluit kunnen we zeggen dat bij de actieve congregaties het grote aantal roepingen uit de landelijke streken van Vlaanderen (zie geografische herkomst) ons doet veronderstellen, zonder dat we echter de sociale afkomst van elke religieuze konden achterhalen, dat de meeste zusters afstammen uit de boerenstand of uit de kleine dorpsmiddenstand⁶². Wellicht is dit te wijten aan het rurale karakter van het bisdom. Volgens M.-T. MATTEZ is het vanzelfsprekend dat landelijke bisdommen meest landelijke roepingen tellen⁶³.

Daarbij nemen we waar dat gedurende de door ons bestudeerde periode de som die men dient te betalen als bruidsschat steeds belangrijker wordt. In de periode 1801-1850 tellen we 11 congregaties die min dan 500 fr bruidsschat eisen, tussen 1850 en 1914 treffen we geen enkele congregatie meer in deze categorie aan. Zelfs indien we rekening houden met een mogelijke geldontwaarding in de loop van de 19de eeuw, lijkt het ons toch duidelijk dat zich hier een verstrakking in de toelatingsvoorwaarden manifesteert. Men gaat blijkbaar meer selectief te werk bij de recrutering van de kandidaat-religieuzen. Aan de meer welstellenden schijnt men de voorkeur te geven. Of het hier werkelijk gaat om een algemene tendens kan pas gezegd worden na verdere studies i.v.m. de bruidsschat.

In welke mate ook de niet-vermogenden werden toegelaten is moeilijk te achterhalen. Alleen bij die kloosters die een duidelijk

62. D. VANDECASTEELE, *Socio-religieus onderzoek over de congregatie van 't Geloof te Tielt vanaf haar stichting als congregatie (1840) tot op 1 januari 1962*, Tielt, 1962, p. 49.

De schrijfster gaat de sociale afkomst na van de religieuzen van 't Geloof te Tielt, voor de periode 1910-1914. Van de 29 religieuzen die binnentreden behoren er 10 tot de zelfstandige agrarische beroepsklasse en 17 tot de lagere beroepsklasse en arbeidersstand (waaronder ook boereknechten); J. ART, *op. cit.*, p. 26, besluit hetzelfde voor het bisdom Gent; M. FAUGERAS, *art. cit.*, p. 275, telt voor 1630 zusters 65% die afkomstig zijn uit de landbouwersstand, 26% uit de kleine middenstand en slechts 3% uit de lage burgerij.

63. M.-T. MATTEZ, *art. cit.*, p. 656-657.

onderscheid maken tussen koor- en lekezusters kunnen we de verhouding vermogenden/niet-vermogenden nagaan. Bovendien moeten we rekening houden met het feit dat zusters die een diploma bezaten of die zich om de ene of andere reden konden verdienen ook in het klooster werden aanvaard, zelfs al waren zij niet-kapitaalkrachtig.

Bij de Zusters van de H. Familie te Tielt werd gewezen op het mogelijke verband dat bestaat tussen de geografische afkomst en de bruidsschat. De koorzusters of degenen waarvan verondersteld wordt dat zij de bruidsschat betaalden zijn voor de helft afkomstig uit een stedelijk milieu. Bij de lekezusters zijn er amper 8,3% uit de stad afkomstig. We kunnen moeilijk nagaan of het hier om een algemeen fenomeen gaat. Er is slechts één klooster dat een onderscheid maakt tussen koor- en lekezusters en terzelfdertijd de grootte van de bruidsschat vermeldt.

Mocht het inderdaad blijken, na verder onderzoek, dat het hier om een algemene trend gaat, dan kunnen we besluiten dat de stad hoofdzakelijk vermogende kandidaat-kloosterlingen levert. In de kloosters zou de arme stedelijke bevolking dan bijna niet vertegenwoordigd worden.

Aan de hand van de geografische herkomst van de roepingen kunnen we besluiten dat de contemplatieve congregaties voornamelijk recruteerden uit een stedelijk, waarschijnlijk burgerlijk milieu. Bij het procentueel uitdrukken van de aard van de weldoeners blijkt bovendien dat zij, aangezien zij voornamelijk gesteund werden door hun familie, uit welstellende gezinnen afkomstig waren.

D. De leeftijd van intrede

Om de evolutie na te gaan van de leeftijd waarop men als kandidaat-kloosterlinge het klooster binnentrad, hebben we gebruik gemaakt van het intredeboek der novicen waar zowel de geboortedatum als de datum van intrede vermeld staat. Waar de intrededatum ontbrak hebben wij ons gebaseerd op de professiedatum, maar hebben deze verminderd met één jaar, d.w.z. met de periode die normaal als proeftijd werd doorlopen⁶⁴.

64. In het totaal werden 40 intredeboeken aangetroffen die de geboortedatum en de intrededatum (professie) vermeldden.

§ 1. DE ACTIEVE CONGREGATIES

(tabel 7, in bijlage)

Periode 1801-1830

Voor de kloosters die toen reeds gesticht waren en novicen aanvaardden stellen we vast dat op de 78 intreden bijna één derde van de novicen (25 of 32%) tussen de 19 en de 22 jaar oud was. Bij ruim 30% schommelde de leeftijd tussen de 23 en de 26 jaar. Ouder dan 38 jaar treffen we praktisch geen kandidaten aan.

Periode 1831-1860

Bekijken we de leeftijden waarop men toen binnentrad dan merken we vooreerst op dat hier meer zusters intraden die reeds tamelijk oud waren. Namelijk 3% van 576 intreden zijn ouder dan 39 jaar. In de vorige periode 1801-1830 trad vanaf die leeftijdsklasse nauwelijks 1,3% binnen. De reden van de «veroudering» is wellicht te vinden bij het feit dat deze periode kan beschouwd worden als de grote stichtingsperiode van de 19de eeuw. De «godvruchtige» juffrouwen die meermaals aan de basis liggen van

Tabel 7

Leeftijd actieve congregaties

leeftijd	periode 1801-1830	periode 1831-1860	periode 1861-1890	periode 1891-1914	totaal
15-18	6	46	143	251	446
19-22	25	206	541	706	1478
23-26	24	176	443	433	1076
27-30	13	85	151	108	357
31-34	4	32	40	21	97
35-38	5	13	11	6	35
39-42		3	6	1	10
43-46	1	3	2		6
47-50		4	1		5
51-54		6	2		8
55-60		2	1		3
totaal	78	576	1341	1526	3521

een congregatie en die dus ook als religieuzen in het intredeboek vermeld staan hebben dikwijls reeds een oudere leeftijd bereikt op het ogenblik dat de congregatie start en zij als religieuzen worden beschouwd. Wellicht is ook de 6,4% van de leeftijds-klasse 35 tot 38 jaar in de periode 1801-1830 aan ditzelfde fenomeen te wijten. Bovendien dient eveneens rekening worden gehouden met het feit dat vele kandidaat-novicen wachtten alvorens in te treden tot het politieke klimaat was verbeterd. Daardoor hadden ze ook reeds een tamelijk gevorderde leeftijd op het moment van hun intrede.

De grootste groep wordt net zoals in de vorige periode gevormd door de 19- à 22-jarigen : 35,8% of 206 van het totaal aantal intredenen.

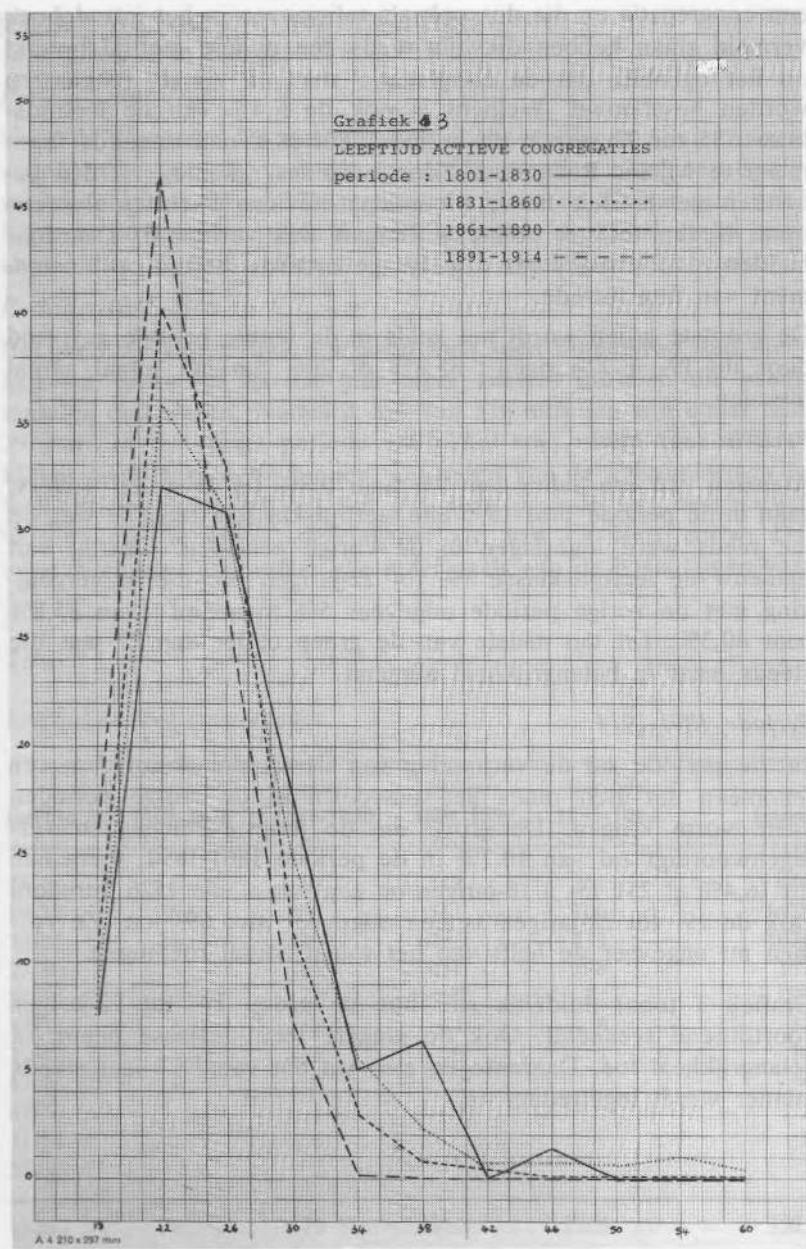
Periode 1861-1890

Afgezien van een daling van 3% naar 0,8% bij de groep +39ers, gaan in de periode 1861-1890 alle leeftijdsklassen dezelfde weg op die reeds werd ingeslagen in de vorige perioden. Daarbij valt opnieuw de leeftijdsklasse 19- tot 22-jarigen op, die in vergelijking met de vorige periode ongeveer 5% toeneemt : van 35,8% naar 40,3%. Dit ten nadele van de groep ouder dan 27 jaar die steeds maar in belangrijkheid afneemt.

Periode 1891-1914

In die periode zal de verjonging van de kandidaat-novicen, een fenomeen dat zich reeds liet aanvoelen in de vorige perioden vaste vorm krijgen. De groep die de jongste religieuzen vertegenwoordigt zal van 10,7% in de periode 1861-1890, toenemen tot 16,4% of 251 15- à 18-jarigen op een totaal van 1526 intredenen. Ook de 19- tot 22-jarigen nemen ongeveer met 6% toe. Ze vormen nu ongeveer de helft van het totaal aantal roepingen.

Grafiek 3 toont duidelijk aan hoe de groep 19- tot 22-jarigen voortdurend toeneemt. Ook de jongere leeftijdsklasse neemt in belangrijkheid toe. Daarentegen zien we dat vanaf 27 jaar steeds minder wordt ingetreden.

§ 2. DE CONTEMPLATIEVEN⁶⁵

(Grafiek 4 en tabel 8).

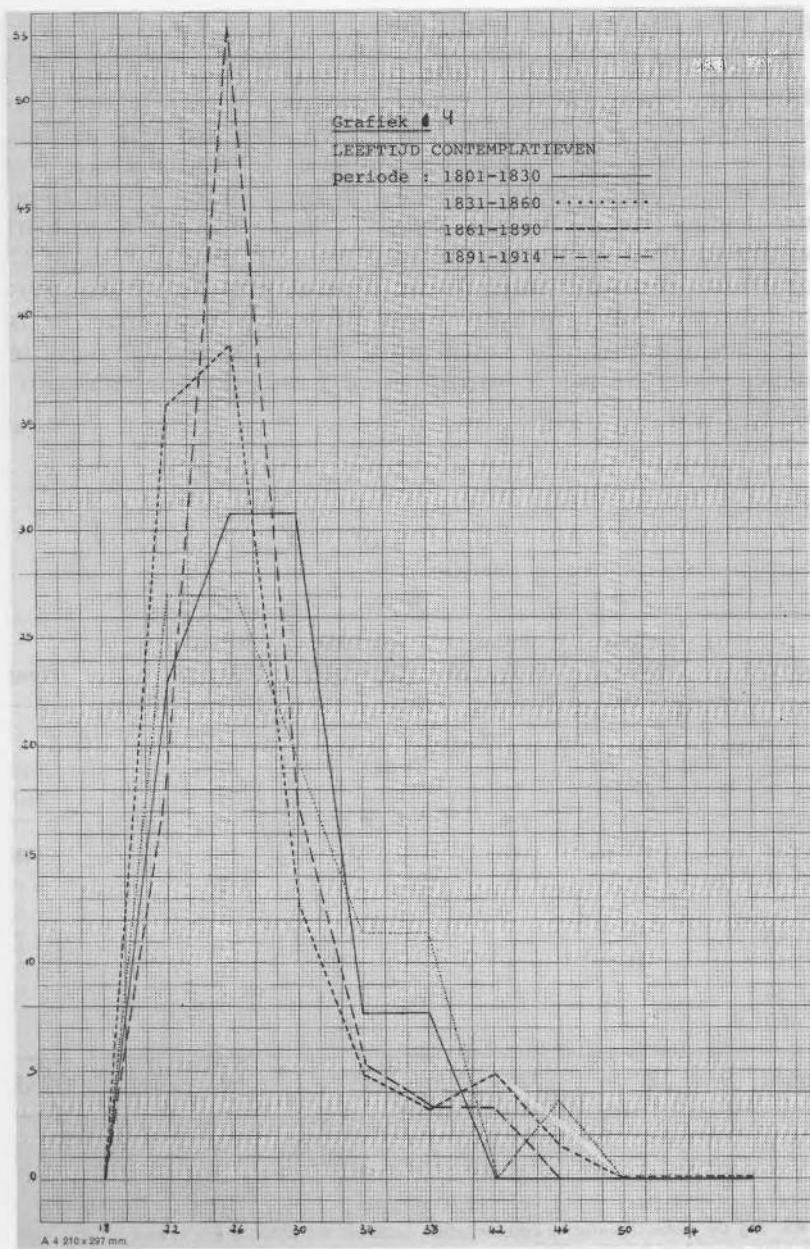
Door het relatief kleine aantal religieuzen die we bij de contemplatieven hebben kunnen registreren, valt het ons moeilijk hier te spreken van een algemene trend in de intredeleeftijd. Wel valt het ons op dat de meeste intreden gebeuren op 23- tot 26-jarige leeftijd ; in de periode 1890-1914 horen meer dan de helft van de kandidaat-religieuzen in deze categorie thuis : 53,3% of 32 op 60 totaal aantal intreden. In dezelfde periode zal het percentage 19- à 22-jarigen met bijna de helft verminderen. Er is hier dus duidelijk een veroudering van de kandidaten vast te stellen. Over de gehele periode werd geen enkele intrede vastgesteld vóór de 19 jaar.

Tabel 8

Leeftijd contemplatieve congregaties

leeftijd	periode 1801-1830	periode 1831-1860	periode 1861-1890	periode 1891-1914	totaal
15-18					
19-22	3	7	23	11	44
23-26	4	7	24	32	67
27-30	4	5	8	10	27
31-34	1	3	3	3	10
35-38	1	3	2	2	8
39-42			3	2	5
43-46		1	1		2
47-50					
51-54					
55-60					
totaal	13	26	64	60	163

65. Bij de contemplatieve congregaties hebben we slechts gegevens bij die van de vier gestichte congregaties.

§ 3. BESLUIT

Bij de actieve congregaties is het duidelijk dat de leeftijd van intrede schommelt tussen de 19 en de 26 jaar. Binnen die categorie zal voornamelijk de groep 19- à 22-jarigen toenemen. Ook treden er steeds meer in tussen de 15 en 18 jaar oud.

De reden waarom zoveel jongeren het klooster binnentreden is gedeeltelijk te wijten aan het feit dat, nadat de weeskinderen hun jeugd in het weeshuis van de congregatie hebben doorgebracht, ze dikwijls ook als kloosterlinge in het klooster wensen te blijven.

De omvang van dit fenomeen is moeilijk na te gaan; de intredeboeken vermelden immers de afkomst van de zusters niet.

We kunnen hier dus duidelijk spreken van een verjonging bij de kandidaat-religieuzen. Bij A. BARBAIX, die de gemiddelde professionele leeftijd bij de Zusters O.L.V. ten Bunderen van Moorslede berekende, zien we dat eveneens een verjonging gedurende de periode 1801-1900 wordt waargenomen⁶⁶. Na 1900 stijgt opnieuw de gemiddelde professionele leeftijd in deze congregatie. Wel dient worden opgemerkt dat de gemiddelde intredeleeftijd hier hoger ligt dan door ons waargenomen. Ook bij A.J.M. ALKEMADE wordt de leeftijd van 24 tot 26 jaar als gemiddelde intrede-leeftijd beschouwd⁶⁷.

De gemiddelde leeftijd waarop men intreedt bij de contemplatieven ligt hoger. De groep 23- tot 26-jarigen is hier veel omvangrijker dan bij de actieve congregaties. M.-T. MATTEZ wijst erop dat hier waarschijnlijk twee redenen aan de basis liggen: het binnentreden in een actieve congregatie stuit wellicht minder op weerstand bij de ouders dan wanneer men beslist in een beschouwende orde te treden en de leeftijd waarop men besluit zijn leven door te brengen in een slotklooster ligt hoger dan voor het intreden in een actieve congregatie⁶⁸.

Maar misschien kan de sociale afkomst hier eveneens een rol

66. A. BARBAIX, *Zeven eeuwen ten Bunderen. Geschiedenis van het klooster Onze-Lieve-Vrouw Ten Bunderen*, Moorslede, 1971, pp. 651-654.

67. A.J.M. ALKEMADE, *op. cit.*, p. 131.

68. M.-T. MATTEZ, *art. cit.*, p. 680.

spelen. Zoals reeds vroeger gezegd recruterden de contemplatieve kloosters meestal uit stedelijke milieus. Alvorens in te treden hebben de contemplatieven wellicht een langere schooltijd achter de rug dan de zusters op het platteland. Een onderzoek naar de graad van ontwikkeling bij de religieuzen, zowel actieven als contemplatieven zou hier meer zekerheid brengen.

SLOT

De studie van de Westvlaamse vrouwelijke religieuzen kan zeker nog niet als voltooid worden beschouwd. Een belangrijke bijdrage dient nog worden geleverd voor wat de sociale origine van de kloosterzusters betreft. Ongetwijfeld kunnen erfenis-aangiften en vermogensstudies dienaangaand meer opheldering geven. Een voorbeeld van dergelijk onderzoek is de bijdrage van R. MERTENS die de sociale structuur van de congregatie der Zusters H. Vincentius à Paulo te Zomergem bestudeerde⁶⁹. Met behulp van een aantal gelijkaardige micro-onderzoekingen, zal onze macro-benadering kunnen verfijnd en genuanceerd worden. Het belang van onze studie bestaat er vooral in dat we de trend en de hoofdproblemen hebben kunnen vastleggen.

69. Deze studie zal eerlang verschijnen in het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*.